

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารของชุมชนบ้านครัวผ่านผลิตภัณฑ์ผ้าไหม” ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารของชุมชนบ้านครัว (ระหว่างชาวชุมชน และระหว่างชุมชนกับภายนอก) ผ่านผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนบ้านครัว
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการสื่อสารของชุมชนบ้านครัวเมื่อสภาพและวิถีการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป

4.1 ชุมชนบ้านครัว กระบวนการผลิต และธุรกิจผ้าไหมในอดีต ปัจจุบัน และปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อสังคมของชาวชุมชนบ้านครัว

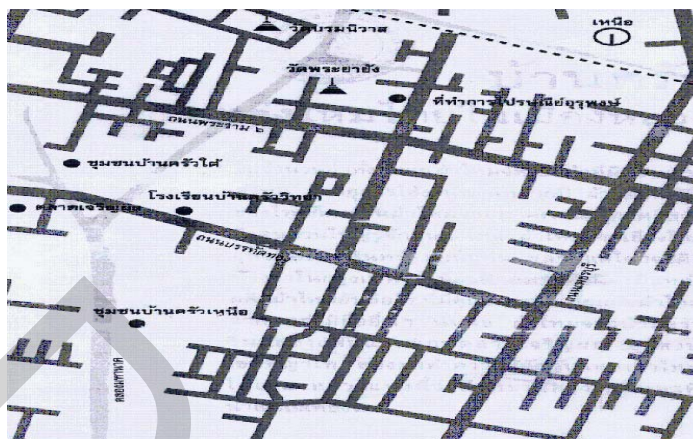
ในการที่จะศึกษาถึงเรื่องการสื่อสารของชุมชนบ้านครัวผ่านผลิตภัณฑ์ผ้าไหม และการเปลี่ยนแปลงของการสื่อสารในอดีตและปัจจุบันตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น ผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับชุมชนบ้านครัว กระบวนการผลิต ธุรกิจผ้าไหมในอดีตและปัจจุบัน และปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อสังคมของชาวชุมชนบ้านครัวเพื่อเป็นพื้นฐานและข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ผลวิจัย ซึ่งผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้ คือ

4.1.1 ชุมชนบ้านครัว

ชุมชนบ้านครัว : เป็นหนึ่งในชุมชนดั้งเดิมของกรุงเทพมหานครที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลากว่า 200 ปี มีกรากทางวัฒนธรรมที่ฝังแน่นและมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบใต้ มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตราชเทวี แบ่งเป็นชุมชนบ้านครัวเหนือ ชุมชนบ้านครัวตะวันตก และมีพื้นที่อีกส่วนในเขตปทุมวัน เป็นชุมชนบ้านครัวใต้ ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านครัวนับถือศาสนาอิสลาม ภายในชุมชนมีโรงเรียน มัสยิด สุสาน ศูนย์ชุมชน ศูนย์ดับเพลิง และสาธารณสุขชุมชน เป็นชุมชนมุสลิมใหญ่ที่สุดแห่งกรุงเทพมหานคร ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน

พื้นที่บ้านครัวในเขตราชเทวี เดิมที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่ เริ่มตั้งแต่รอยต่อเขตวัดพระยาขังยาวตามคลองแสนแสบใต้ จรดปากคลองพญาไทซึ่งถูกปรับปรุงเป็นถนนเพชรบุรีซอย 12 และพื้นที่รอยต่อเขตวัดพระยาขังบางส่วนถูกเวนคืนสร้างทางด่วนชั้นที่ 2 ไปแล้ว

พื้นที่บ้านครัวในเขตปทุมวัน เดิมที่มีชาวมุสลิมอาศัย เริ่มตั้งแต่รอยต่อปากคลองนางหงษ์ ข้างวัดบรมนิวาสตามคลองแสนแสบใต้ จรดปากคลองนางหงษ์ที่ออกสู่คลองแสนแสบใต้ อยู่ทีหลังตลาดเจริญผล และมีพื้นที่บางส่วนได้ถูกเวนคืนสร้างทางด่วนขั้นที่ 2 ไปแล้วเหมือนกัน

ภาพที่ 4.1 ภาพถ่ายทางอากาศของชุมชนบ้านครัว

ที่มา : เรื่องศักดิ์ คำรหัสเลิศ, 2545 : ภาคผนวก

ชุมชนบ้านครัวเหนือ หรือที่คนทั่วไปรู้จักกันในนามของบ้านแขกครัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชอยกิ่งเพชรที่มีลักษณะเด่นๆ น่าสนใจหลายประการ เช่น เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับกรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนของคนเชื้อสายแขกจามซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกลืนออกไปจากแผนที่โลกในปัจจุบันนี้ นอกจากแขกจามหรือแขกครัวที่เป็นคนกลุ่มเดิมของชุมชนบ้านครัวเหนือแล้วยังมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน กลุ่มคนไทยพุทธจากภาคอีสานและภาคอื่นๆ เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันในชุมชนอย่างสงบสุข ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ต่างก็มีประวัติความเป็นมา แบบแผนการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ขณะเดียวกันแต่ละกลุ่มก็ต่างมีแนวทางในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านครัวเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบันยังเกี่ยวข้องผูกพันอยู่กับการทอผ้าไหมอันถือว่าเป็นอาชีพหลักอันสำคัญของชุมชน

คุณสัมฤทธิ์ ประธานกรรมการชุมชนบ้านครัวเหนือ เล่าว่า “ในปี 2505 ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ทางการต้องการสร้างถนนจริงๆ แล้วเขาจะทำตั้งแต่สี่แยกเจริญผลมุ่งตรงไปยังโคกสีเข็ญ แต่จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าถ้าทำแล้วจะตัดผ่านมัสยิดและสุสานที่ฝั่งศพ ก็เลยเบี่ยงไปกลายเป็นสามแยก (สามแยกพงษ์พระราม) ทำให้บ้านครัวถูกแบ่งออกเป็น บ้านครัวเหนือ บ้านครัวใต้ และบ้านครัวตะวันตก” (สัมฤทธิ์ ลิขัณชกบุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

ภาพที่ 4.2 มัสยิดขามียุลค็อยรียะห์ (มัสยิดใหญ่)

ประวัติศาสตร์ชุมชน

เมื่อ พ.ศ. 2376 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยทำสงครามกับเขมรได้กวาดต้อนเชลยสงครามชาวเขมรรวมทั้งชาวจามเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงเทพฯ ผ่านทางเมืองปราจีนบุรี ครอบครัวเขมรมีประมาณ 3,000 คนเศษ ได้แบ่งครอบครัวไว้สำหรับเมืองปราจีนบุรีบ้าง ที่เหลือนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดครอบครัวเขมรไปอยู่ที่คลองมหานาคตลอดไปจนคลองหัวหมาก บางกะปิ พร้อมทั้งพระราชทานที่ดินสวนให้อยู่ทำมาหากินตามปกติและให้เป็นไพร่หลวงรักษาเรือรบตามริมคลองบางกะปิ เขมรพวกนี้ได้ชื่อว่าเป็นแขกเขมร โดยมีบิดาเป็นแขก มารดาเป็นเขมร ไทยเรียกว่าแขกครัว เพราะไทยกวาดครอบครัวมาทั้งหมด (ชวน ชนากรจำสุวัฒน์, 2514 : 21-22) ดังนั้นพวกจามหรือแขกจามที่บ้านครัว ชุมชนกิ่งเพชร จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “แขกครัว”

แขกครัวอพยพมาจากเมืองพระตะบอง ประเทศกัมพูชา มาอยู่ที่ชุมชนบ้านครัวเหนือนี้ประมาณ 4 ชั่วอายุคนแล้ว สมัยก่อนบริเวณนี้เรียกว่า บ้านแขกครัว เป็นมุสลิมมาจากหลายๆ ตำบลในเขมร (เสาวภา พรศิริพงษ์, พรทิพย์ อุดุภรณ์ และดวงพร คำณูวัฒน์, 2532:6)

ศาสนา

ศาสนาที่สำคัญของชุมชนบ้านครัวเหนือ คือ ศาสนาอิสลาม โดยที่มีผู้นับถือศาสนานี้ถึงร้อยละ 70 ที่เหลือนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อการจัดองค์กรทางสังคมในชุมชนนี้ เนื่องจากชาวไทยพุทธส่วนใหญ่อพยพมาจากภายหลังและส่วนใหญ่มาจากอีสาน เพื่อมาหางานทำในเมืองหลวงและอยู่ในฐานะผู้เช่าอาศัย และเป็นลูกจ้าง ในขณะที่ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่อยู่ในฐานะผู้ให้เช่า และเป็นนายจ้าง ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทยพุทธในชุมชนนี้จึงต่ำกว่าชาวไทยมุสลิมเล็กน้อย (เจริญศรี ลิมส์จาง, 2528 : ภาคผนวก 2)

ประชากร

ชุมชนบ้านครัวเหนือมีจำนวนหลังคาเรือน 623 หลัง และมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,121 ครัวเรือน มีประชากรประมาณ 6,200 คน แยกเป็นประชากรชายร้อยละ 47.12 ประชากรหญิงร้อยละ 52.88 ความหนาแน่นของประชากร 180 คนต่อไร่ ประชากรร้อยละ 70 เป็นไทยมุสลิม ที่เหลือเป็นไทยเชื้อสายจีน ไทยภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคอื่นๆ (จงจิตร พัฒนาเมธิกุล, 2522 :2) ปัจจุบันไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนเพราะยังไม่มีมีการสำรวจ (สนใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน) แต่คุณสัมฤทธิ์กล่าวว่า มีประมาณ 500 หลังคาเรือน (สัมฤทธิ์ ลิขัณชกบุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านครัวเหนือสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

1. กลุ่มคนไทยมุสลิม

ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนนี้ร้อยละ 70 เป็นชาวไทยมุสลิม ซึ่งประกอบด้วย ไทยมุสลิมรุ่นเก่า และไทยมุสลิมรุ่นใหม่ ไทยมุสลิมรุ่นเก่าเป็นพวกที่มีความผูกพันกับประเพณีดั้งเดิม ไม่ค่อยยอมรับความเปลี่ยนแปลง พอใจที่จะอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ตลอดไป ไม่คิดจะย้ายออกไปอยู่ข้างนอก ถึงแม้จะมีโอกาสก็ตาม ส่วนไทยมุสลิมรุ่นใหม่เป็นคนรุ่นหลังที่ยอมรับแนวความคิดและวัฒนธรรมใหม่ๆ จากภายนอกได้ง่ายกว่าและยอมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นพวกที่มีการศึกษามากขึ้นกว่าคนรุ่นเก่า มีความเคร่งครัดทางศาสนาน้อยกว่า ไม่รู้ภาษาเขมรแต่จะได้เรียนภาษาอาหรับเพื่ออ่านพระคัมภีร์อัลกุรอาน กลุ่มไทยมุสลิมรุ่นใหม่กำลังได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในการปฏิบัติงานของชุมชนมากขึ้น เช่นเป็นกรรมการของชุมชน

2. กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน

ถิ่นฐานเดิม กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านครัวเหนือบางส่วนเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากประเทศจีนหรือเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวจีนอพยพ ลักษณะของการเข้ามาเป็นแบบต่างคนต่างมา มิได้เข้ามาเป็นกลุ่มแบบแซกครัว สำหรับระยะเวลาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนประมาณได้ไม่ต่ำกว่า 70 ปี กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มิใช่ทำการค้า เพราะจากการพูดคุยกับชาวไทยมุสลิมพบว่าในสมัยก่อนคนไทยมุสลิมในบ้านครัวเหนือนอกจากจะมีอาชีพทอผ้าไหม เอาผ้าไหมไปขายตามต่างจังหวัดและเดินเรือแล้วยังทำการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ใน

ชุมชนด้วย และคนไทยเชื้อสายจีนที่ทำนาและปลูกผักอยู่บริเวณรอบๆ ชุมชนก็จะเข้ามาซื้อสินค้าพวกของใช้ต่างๆ ที่นี้

อาชีพของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบ้านครัวเหนือมีแตกต่างกันไป เช่น กลุ่มที่อาศัยอยู่ในห้องแถวไม่ริมชุมชน ส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัวจะประกอบอาชีพนอกบ้าน เช่น ขับรถรับจ้าง ขับรถแท็กซี่ ทำงานก่อสร้าง ส่วนภรรยาและคนแก่จะอยู่เฝ้าบ้าน ลูกๆ ที่จบการศึกษาแล้วก็จะทำงานบริษัท เป็นแอร์โฮสเตส ฯลฯ ส่วนกลุ่มที่อาศัยปะปนอยู่กับไทยมุสลิมในชุมชนจะประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ขายของชำ ทำกิจการทอผ้าไหม ย้อมไหม กรอไหม และสาวไหม โดยทำกันในกลุ่มญาติพี่น้อง นอกจากนั้นก็ยังมีอาชีพรับจ้างก่อสร้าง ทำขนม ฯลฯ

3. กลุ่มคนอีสาน

คนอีสานที่เข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านครัวเหนือมาจากแทบทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ร้อยเอ็ด, มหาสารคาม, สุรินทร์, อุบลราชธานี, ขอนแก่น, กาฬสินธุ์, บุรีรัมย์, นครราชสีมา, ยโสธร, ชัยภูมิ ฯลฯ

การเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การที่คนอีสานเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนบ้านครัวเหนือสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะ คือ

1. ช่วงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากที่жим ทอมป์สัน เข้ามาสนับสนุนกิจการทอผ้าไหมในบ้านครัวเหนือในปี 2490 แล้วธุรกิจการทอผ้าไหมก็ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้แรงงานของแขกครัวอย่างเดียวไม่เพียงพอ ประกอบกับคนอีสานซึ่งเคยทอผ้าไหมในท้องถิ่นของตนเองอยู่แล้วได้รู้จักกับแขกครัวด้วยธุรกิจการซื้อขายไหมดิบ เมื่อได้ทราบว่าชุมชนบ้านครัวเหนือเป็นตลาดแรงงานทอผ้าก็พากันตามเจ้าของไหมเข้ามาอยู่ในชุมชน และแรงงานเหล่านี้ก็ได้ชักชวนญาติ เพื่อนจากบ้านเกิดของตนให้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ บ้างก็ทอผ้า บ้างก็ออกไปหางานนอกชุมชนทำ

2. ช่วงที่жим ทอมป์สัน หายสาบสูญไปเมื่อปี 2510 ธุรกิจผ้าไหมของบ้านครัวเหนือก็เริ่มซบเซาลง ครอบครัวที่เคยทำธุรกิจผ้าไหมก็เลิกกิจการหันไปทำกิจการบ้านเช่าราคาถูกแทน คนอีสานที่เคยตามญาติเข้ามาและเคยอยู่ในชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพฯ มาแล้ว ได้ทราบว่าชุมชนนี้มีห้องพักราคาถูกและอยู่ใจกลางเมืองใกล้แหล่งงาน จึงพากันเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนนี้มากขึ้นเรื่อยๆ

อาชีพของผู้ชายได้แก่การขับรถสามล้อเครื่องและแท็กซี่ สำหรับผู้หญิงก็จะรับจ้างทอผ้าไหม กรอเส้นไหม เป็นลูกมือทำอาหารขายประเภทส้มตำ ลาบ ขายอาหารหาบเร่ ขายก๋วยเตี๋ยว ปลาหมึกปิ้ง ฯลฯ (เสาวภา พรศิริพงษ์, พรทิพย์ อุกุศลรัตน์ และดวงพร คำคุณวัฒน์, 2532 : 24-30)

คุณสมใจ เล่าว่า “ชาวชุมชนบ้านครัวมีทั้งมุสลิม ไทยพุทธ จีน อีสาน สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยดี ไม่มีปัญหาใดๆ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ได้รับความร่วมมือด้วยดีในการร่วมกิจกรรม (สมใจ เนืองนิคม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน)

การเปลี่ยนแปลงของ สภาพ วิธีการดำเนินชีวิต และเศรษฐกิจ ของชาวมุขชนบ้านครัวในอดีตและปัจจุบัน

เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2532:54-55) ทำการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับมุขชนบ้านครัวเหนือ (บ้านแขกครัว) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผลการวิจัยสรุปว่า ตลอดระยะเวลาเกือบ 200 ปี ที่ผ่านมามุขชนบ้านครัวเหนือได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากมาย ทั้งในด้านสภาพแวดล้อม กลุ่มเชื้อชาติ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเพิ่มจำนวนของประชากรของประชาชนในขนาดพื้นที่ดินอันจำกัด ไม่สามารถขยายออกไปได้อีก เป็นสาเหตุสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและอาคารบ้านเรือน ในลักษณะของการปลูกสร้างและการต่อเติมอาคารอย่างขาดแผนผังที่ดี ไม่มีระบบระบายน้ำเสียและระบบกำจัดขยะมูลฝอย ก่อให้เกิดสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม แออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ และไร้ระเบียบ นอกจากนี้คลองแสนแสบที่เคยอำนวยความสะดวกน่าน้ำการแก่งมุนชนแห่งนี้ ก็หมดบทบาทหน้าที่สำคัญลงไป

การลดบทบาทของอาชีพการทอผ้าไหมของมุขชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจอย่างสำคัญ ชาวบ้านในมุขชนบ้านครัวเหนือส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเจ้าของกิจการทอผ้าไหมอีกต่อไป จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันพบว่า ชาวบ้านในบ้านครัวเหนือมีสภาพเป็นลูกจ้างแรงงานของนายทุนทั้งในและนอกมุขชน อาชีพการทอผ้าไหมจึงไม่ได้เป็นอาชีพหลักของคนในมุขชนบ้านครัวเหนืออีกต่อไป อันมีผลให้ชาวบ้านต้องหาทางประกอบอาชีพอื่นเพื่อดำรงชีวิตอยู่ และอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งในเวลานี้คือการทำบ้านเช่า ผู้ที่เช่าส่วนมากจะเป็นคนไทยต่างถิ่น ดังนั้นในปัจจุบันนี้มุขชนบ้านครัวเหนือจึงไม่ได้มีเพียงกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษแขกจาม แต่ยังมียุคเชื้อชาติอื่นที่เข้าไปอาศัยในมุขชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนไทยอีสานที่อพยพเข้ามาขายแรงงานในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ก็มีกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน และคนไทยจากภาคอื่นๆ ซึ่งก็สามารถอยู่ร่วมกันกับกลุ่มคนไทยมุสลิมเชื้อสายแขกจามที่เป็นเจ้าของถิ่นเดิมได้ดีพอสมควร

ในขณะที่สภาพสังคมภายนอกมุขชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่สำหรับภายในมุขชนบ้านครัวเหนือแล้วนับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นอยู่ในระดับที่ไม่รวดเร็วนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะวัฒนธรรมมุสลิมที่ใช้หลักศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างค่อนข้างเคร่งครัด จะเห็นได้ชัดคือความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติและกลุ่มวัฒนธรรมอิสลามในมุขชนบ้านครัวเหนือ แต่ในขณะเดียวกันชาวมุขชนบ้านครัวเหนือเองก็พร้อมที่จะปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสังคมภายนอกได้และมีความสำนึกในความเป็นส่วนร่วมกับสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากความรู้สำนึกและการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่ชาวมุขชนบ้านครัวเหนือมีความกระตือรือร้นในการที่จะมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก

นายสมนึก จิตหยาดสุวรรณ (อิหม่ามคนปัจจุบัน) เล่าถึงวิถีชีวิตในอดีตว่า “เกิดมาก็เห็นคุณแม่ทอผ้า แล้วคนในมุขชนก็ทอผ้ากันแทบทุกครัวเรือน ได้เห็นการทอผ้าไหมมาตั้งแต่ยุคก่อนจิม

ทอมป์สัน จนถึงยุครุ่งเรืองของผ้าไหมบ้านครัว คือยุคของจิม ทอมป์สัน และจนถึงปัจจุบันซึ่งกิจการทอผ้าไหมลดลงเหลือเพียง 3-4 ราย เศรษฐกิจของบ้านครัวยุคผ้าไหมรุ่งเรืองนั้นดีมาก ๆ เรียกได้ว่าขึ้นเศรษฐกิจ (สำหรับผู้ที่มีกิจการฯ ใหญ่ๆ)

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในอดีตนั้นติดกับปัจจุบันมาก สมัยก่อนจะเรียกได้ว่าจะไปกินข้าวบ้านไหนก็ได้ และส่วนมากจะให้ความนับถือซึ่งกันและกัน เป็นพี่น้องกัน แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนไป คือจะมีผู้เข้ามาอยู่อาศัยเสียมาก มาทำงาน ขับแท็กซี่ หรือทำงานใช้แรงงาน” (สมนึก จิตหยาตสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

นายศิริศักดิ์ ได้เล่าถึงความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันระหว่างอดีตและปัจจุบันว่า “แต่ก่อนความเป็นอยู่จะอยู่กันแบบเป็นพี่น้องกันมากๆ ไม่ว่าจะไปบ้านไหนก็สามารถขอข้าวกินได้ มีความผูกพันกันมาก มาเริ่มมีปัญหาที่ตอนมีเรื่องทางด่วนเข้ามา (พ.ศ. 2529) เพราะคนที่เคยอยู่เดิมจะย้ายออกไปอยู่แถวชานเมือง จึงมีห้องว่างให้เช่าและมีคนอีสานเข้ามาอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานแถวนี้ ขายอาหาร เป็นลูกจ้างทอผ้า วิถีชีวิตของชาวชุมชนในอดีตจะมีอาชีพหลักๆ คือทอผ้า ส่วนอาชีพรองคือค้าขาย แต่ในปัจจุบันเข้ามาคนในชุมชนก็จะออกไปทำงานข้างนอก กลางคืนก็กลับมา ส่วนความผูกพันของคนชาวชุมชนก็ยังเหมือนเดิม บางทีอยู่ในบ้านเบื้อๆ ก็จะออกไปนั่งคุยกัน ความสัมพันธ์ก็ไม่ได้ขาดไป ส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน การพูดคุยก็ยังเหมือนเดิม แต่ก็ไม่สามารถขอข้าวกินได้แบบสมัยก่อน เพราะมีคนนอกชุมชนเข้ามามากขึ้น (ศิริศักดิ์ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2532:10-12) เขียนไว้ว่า “จากการสัมภาษณ์นางมะ พงษ์ไสยาหมัด ถึงสภาพความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของคนบ้านครัวเหนือในสมัยก่อน นางมะเล่าว่าบรรพบุรุษเป็นเขมร อพยพมาจากพระตะบอง แต่ก่อนนั้นชาวบ้านครัวมีอาชีพทอผ้า แห่ ปลา น้ำในคลองสะอาด มีปลาชุม ไม่มีเศษขยะมากเหมือนในปัจจุบัน เพราะแต่เดิมนั้นชาวบ้านจะใช้วิธีเผาขยะไม่ทิ้งลงคลอง

สมัยก่อนพวกแขกครัวนิยมแต่งงานกันในกลุ่มญาติที่เป็นลูกพี่ลูกน้องกัน ทำให้คนในบ้านครัวส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันเกือบทั้งหมด ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านจึงเป็นแบบเครือญาติ มีความสนิทสนมและมีการช่วยเหลือกันอย่างดี

สภาพบ้านเรือนของชุมชนบ้านครัวเหนือส่วนใหญ่จะเป็นบ้านได้ทุนสูง ปลูกสร้างด้วยไม้ อย่างคืออยู่ห่างกัน บ้านหลังใหญ่ๆ แต่พอลูกๆ แต่งงานก็แยกครอบครัวออกไป พ่อแม่จะแบ่งที่ดินให้เป็นแปลงเล็กๆ ให้ลูก ดังนั้นปัจจุบันบ้านแต่ละหลังจึงมีเนื้อที่ไม่มากนักและปลูกอยู่ติดๆ กัน

ภาพที่ 4.3 ทางเดินในชุมชนบ้านครัวเหนือ

เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2532:10-12) เขียนไว้ว่า “จากการสัมภาษณ์นายหมุด หุ่มฟู ทรัพย์ อายุ 75 ปี เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2528 นายหมุดเล่าว่า บริเวณชุมชนบ้านครัวเหนือสมัยก่อนเป็นป่าหญ้าคา มีทางเดินเป็นไม้กระดาน 2 แผ่น มีคลองเล็กๆ แยกจากคลองแสนแสบไปออกยมราชและประตูน้ำ คลองแสนแสบเมื่อ 20 ปีที่แล้วมานั้นมีเรือค้าขายจำนวนมาก พ่อค้าแม่ค้านำของไปขายที่ตลาดมหานาค ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องออกไปซื้อของกินถึงตลาด สามารถซื้อได้จากเรือสินค้าที่ผ่านไปมาและราคาไม่แพง ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเรือแจว เรือพาย ไว้ใช้ เด็กๆ ชอบพายเรือไปเที่ยวแถวๆ ประตูน้ำ เป็นที่สนุกสนาน แต่หลังจากนั้นที่การเคหะแห่งชาติมาสร้างสะพานข้ามคลองไปยังสนามกีฬา ความจำเป็นในการใช้เรือก็หมดไป

จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้เล่ากล่าวถึงคลองแสนแสบในฐานะที่เป็นแหล่งของเส้นทางคมนาคม สาธารณูปโภค ตลาด และเป็นแหล่งสันทนาการของชุมชนในอดีต ในปัจจุบันคลองแสนแสบนับได้ว่าเป็นคลองที่อยู่ใจกลางเมือง ผ่านย่านสถานที่สำคัญของกรุงเทพฯ คือ วังสระปทุม ประตูน้ำเฉลิมโลก เพชรบุรี คลองตัน หัวหมาก บางกะปิ เป็นต้น นับว่าคลองแสนแสบยังคงมีความสำคัญอยู่ต่อมาจนถึงปัจจุบัน”

ภาพที่ 4.4 คลองแสนแสบช่วงที่ผ่านชุมชนบ้านครัวเหนือ

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านครัวเหนือ

บ้านครัวเหนือจัดเป็นชุมชนที่อยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่นี่สามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกที่อยู่รอบๆ ได้สะดวก ทำให้ชาวบ้านยอมรับเทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้ง่าย ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและเครื่องรับข่าวสารเกือบทุกอย่าง เช่น เตาไรต์ พัดลม วิทยุ โทรทัศน์ เตาแก๊ส และอื่นๆ แต่ชาวบ้านก็ยังมีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีความผูกพันกันในระหว่างเครือญาติ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาอย่างเคร่งครัด แม้ว่าชุมชนนี้จะถูกเรียกว่าชุมชนแออัด แต่โดยสภาพทั่วไปแล้วจะมีลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนแออัดทั่วไป ชาวบ้านส่วนใหญ่มีบ้านเป็นของตนเองและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ลักษณะของบ้านเรือนที่ปลูกใช้วัสดุที่คงทนและปลูกสร้างอย่างถาวร เจ้าของบ้านมีอาชีพที่แน่นอนและมีรายได้ประจำ สภาพความเป็นอยู่ปานกลาง ไม่ขัดสนมากเหมือนชุมชนแออัดอื่นๆ การที่เรียกชุมชนแห่งนี้ว่าชุมชนแออัดนั้นเป็นเพราะการปลูกอาคารที่อยู่อาศัยในระยะหลังๆ หนาแน่นและแออัดเกินไป บ้านแต่ละหลังอยู่ติดๆ กันและมีสภาพเก่าทรุดโทรม เนื่องจากมีอายุเกือบร้อยปี และไม่ได้รับการตกแต่งซ่อมแซมหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น ที่พื้นดินมีน้ำขังนองอยู่เกือบตลอดทั้งปี มีการทำทางเดินปูด้วยไม้กระดานยกสูง ไม่มีระบบการระบายน้ำและท่อระบายน้ำโสโครกออกจากบ้าน น้ำจึงขังเจิ่งนองอยู่ใต้ถุนบ้านและขยายไปตามพื้นที่ต่ำทั่วไป ทำให้เกิดการเน่าเสียและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

อย่างไรก็ตามชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีการดำเนินชีวิตเรียบง่าย มีความผูกพันในเครือญาติและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด แต่เนื่องจากปัจจุบันนี้มีการอพยพของคนไทยต่างถิ่น (คนไทยเชื้อสายจีน คนอีสาน และคนไทยภาคอื่นๆ) เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยต่างก็มีสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความยากลำบากในการที่จะรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้

การศึกษาของชาวบ้านจะแตกต่างกันไป ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับปริญญาโท ถ้าเป็นคนรุ่นเก่าโดยเฉพาะผู้หญิง ส่วนมากมักจะไม่ค่อยได้เรียนหนังสือเพราะพ่อแม่เกรงว่าจะไปเขียนเพลงยาวโต้ตอบกับหนุ่มๆ ถ้าเป็นผู้ชายส่วนใหญ่จะจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ปัจจุบันหัวหน้าครอบครัวจะสนับสนุนให้ลูกได้เรียนหนังสือ (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2532:19-20)

4.1.2 กระบวนการผลิตผ้าไหมของชุมชนบ้านครัว

กระบวนการผลิตผ้าไหมของบ้านครัวในอดีตและปัจจุบันประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

- การจัดหาไหมดิบ
- การฟอกและการย้อมไหม
- การกรอไหม

- การสาวไหมและการขึ้นหัวม้วน
- การเก็บตะกอล
- การทอ
- การจัดจำหน่าย

โดยมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนซึ่งจะมีความแตกต่างกันระหว่างอดีตและปัจจุบัน
ดังนี้

การจัดหาไหมดิบ

ภาพที่ 4.5 ไหมดิบ

เนื่องจากบ้านครัวไม่สามารถเลี้ยงไหมและปลูกหม่อนเองได้ อาจเพราะสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมและพื้นที่ไม่เพียงพอ จึงต้องไปซื้อไหมดิบจากแหล่งอื่นๆ คือ จังหวัดทางอีสานและประเทศเขมร แต่ในปัจจุบันจะซื้อไหมดิบจากญี่ปุ่น สาธารณประชาธิปไตยประชาชนจีน บราซิล เกาหลี แต่ไหมอีสานก็ยังซื้ออยู่ (เรียกว่าไหมพื้นเมืองหรือไหมไทย) นอกจากไหมอีสานแล้วก็มีไหมดิบของกำนันจุล กุ๊นวงศ์ ซึ่งเป็นไหมไทยที่คุณภาพดีกว่าไหมพื้นเมืองอีสาน เส้นไหมที่ใช้ในการทอผ้าไหมโดยทั่วไปมีอยู่ 2 ชนิด คือเส้นไหมยืน และเส้นไหมพุ่ง

“การจัดหาไหมดิบ เนื่องจากบ้านครัวไม่สามารถเลี้ยงไหมและปลูกหม่อนได้เอง อาจเพราะสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมและพื้นที่ไม่เพียงพอ จึงต้องไปซื้อไหมดิบจากแหล่งอื่นๆ” (มนัสนันท์ เบญจรงค์จินดา, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2548)

“การสั่งไหมดิบ จะมีคนแถวอีสานเอามาขายในชุมชน หรือไม่ชาวชุมชนบ้านครัวก็จะขึ้นไปซื้อกันเอง แถวโคราช(คุณภาพไหมจะไม่ดีเท่าไร) แต่ถ้าเป็นของขอนแก่น บ้านไผ่ จะเป็นไหมที่มี

สีสวย แล้วจึงนำมาคัดทำ ซื่อไหมดิบแล้วก็เอามาฟอกมาซัก แต่ถ้าเป็นไหมที่มาจากจีนจากเขมร จะเป็นไหมยืน(ไหมเส้นเล็ก) เนื้อไหมจะต่างกัน ไหมจีนก็จะมัน โดยเราจะสั่งไหมจีนได้จากบริษัทของจิ มหามาให้ ซึ่งจริงๆ แล้วสมัยก่อนไหมจีนจะไม่มีนะ จะเป็นไหมไทยจากทางอีสาน พอเลยยุคจิมถึงจะ มาใช้ ถ้าเป็นไหมพื้นเมืองเราจะเป็นไหมพุ่ง, ไหมยืนจะมาจากจันทบุรี ช่วงนายจิมอยู่ก็ยังไม่มีการไหมจีน นะ แต่จะเริ่มมีช่วงที่นายจิมหายไปแล้ว เพราะบริษัทเค้าตั้งคณะกรรมการขึ้นมาใหม่และซื้อที่ซื้อ อะไรครบวงจร แล้วบริษัทของเขาจึงเป็นผู้ซื้อไหมจีนเข้ามา

ไหมของบ้านครัวจะซื้อของ “ก้านจูล” ไหมไทยแท้ๆ พอมาช่วงหลังเค้าจะเปลี่ยนแปลง ไป เรายังไม่ค่อยรู้ว่ามาจากไหน ไหมของก้านจูลจะมีชื่อเสียงโดดเด่น คุณภาพดีมาก” (สมใจ เนื่อง นิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

การฟอกและการย้อมไหม

ภาพที่ 4.6 การฟอกและย้อมไหมของร้านอุ๊ดบ้านครัวไหมไทย

ไหมดิบจะทำมาเป็นใจเท่าๆ กัน ก่อนฟอกต้องนำออกมาแกะออกจากใจ แล้วนำไปคล้อย ไว้กับหวงหวาย(อดีต) แต่ปัจจุบันหวายหายากจึงใช้เหล็กเส้นนำมาโค้งเป็นรูปตัวยูแล้วหุ้มด้วยยาง เพื่อให้ลื่นและไม่ติดเส้นไหม แล้วนำไปฟอกในหม้อต้มน้ำเดือดที่ใส่สบู่และโซดาไฟ(สมัยก่อนใช้ จี๊เถาและไม้แสม) เพื่อฟอกให้หมดเปลือก(ขาว) มิฉะนั้นเมื่อนำไปย้อมสีจะไม่ติด เมื่อฟอกแล้วจะ นำมาล้างทำความสะอาด บิดให้แห้งแล้วจึงนำไปย้อมสี สีที่ย้อมในอดีตใช้สีจากเปลือกไม้แต่ปัจจุบัน ใช้สีสังเคราะห์ เมื่อย้อมแล้วจึงนำมาล้างทำความสะอาด บิดให้แห้งแล้วนำไปตาก เมื่อแห้งแล้วจะ นำม้วนเป็นก้อนเพื่อนำไปกรอต่อไป

ภาพที่ 4.7 ดากไหมที่ฟอกและย้อมแล้วของร้านอุ๊ยบ้านครัวไหมไทย

“สีที่ใช้ย้อมผ้าในอดีตจะใช้จากธรรมชาติ เช่น จี๋เถ่าใช้ฟอกสี โดยใช้แกละ, เปลือกไม้ และ ลูกแสด (วิธีใช้นั้น สำหรับแกละจะฝานเป็นซีกเล็กๆ มาต้ม นำผ้าขาวมากรองเฉพาะน้ำไปใช้ย้อม ส่วน ลูกแสดจะมีลักษณะเหมือนกับลูกเงาะ มีขน ใช้ทั้งลูกต้มแช่น้ำจะออกเป็นสีหมากสุก)” (มนัสนันท์ เบญจรงค์จินดา, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2548)

“ตอนที่จิ๋มยังไม่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวชุมชนบ้านครัว เราก็จะใช้สีทำเองจากเปลือกไม้ พวก “แกละ” ที่ให้สีเหลืองแก่ แล้วก็ “ลูกแสด” จะให้สีแดง มีลักษณะคล้ายๆ ลูกเงาะ ที่โรงพยาบาล จุฬาฯ จะมีเยอะเลย พอแก่ข้างในก็จะเอาเมล็ดมาเป็นสีแสดมาถูเองกับอ่างดินเพื่อให้สีออกมา ไม่ได้ใช้ สารเคมีอื่น” (สมใจ เนื่องนิชม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

การกรอไหม

ภาพที่ 4.8 การกรอไหมของร้านวรรณิ-นิพนธ์ ไหมไทยบ้านครัว

หลังจากการข้อมไหมแล้วจะต้องเอาไหมไปกรอ การกรอไหมพุ่งสมัยก่อนจะต้องใช้ระวิงที่หมุนด้วยแรงคน ปัจจุบันมีทั้งที่กรอด้วยมือและด้วยเครื่อง(ที่เร็วกว่ามาก) การกรอไหมพุ่งมี 2 ระยะ คือ กรอจากใจเข้าหลอดใหญ่และกรอเข้าหลอดเล็กเพื่อไปใช้ในกระสวยสำหรับทอ ซึ่งสมัยก่อนกรอด้วยใน(ใช้มือหมุน) ปัจจุบันก็มีการใช้เครื่องที่นำเอามอเตอร์มาดัดแปลง การกรอไหมขึ้นก็เช่นเดียวกันคือสมัยก่อนกรอด้วยมือ ปัจจุบันมีทั้งกรอด้วยมือและเครื่อง(ซึ่งแตกต่างกับเครื่องกรอไหมพุ่ง)

“ผ้าไหม 3-4 เส้นที่ใช้ทำผ้ามันสมัยก่อนต้องเอาเข้า “อ๊ก” ก่อน แล้วมาควบตั้งเรียงแบบ 6 หลอด มาเข้าอ๊ก แล้วก็เอามานั่งกรอมือ ก็ต้องเอามานั่งโยง นั่งกรอด้วยมือ แต่เดี๋ยวนี้มีเครื่องกรอ เราก็เอา 3 เส้นกรอเข้าหลอดเดียวกัน และอีกข้างหนึ่ง 3 เส้นก็ใช้ได้” (วรรณิ มนูญ์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

การสาวไหมและการขึ้นหัวม้วน

ภาพที่ 4.9 การสาวไหมและขึ้นหัวม้วนของร้านวรรณ-นิพนธ์ ไหมไทยบ้านครัว

ไหมขึ้นที่กรอใส่หลอดแล้วจะต้องนำไปสาวแล้วนำขึ้นหัวม้วนเพื่อที่จะนำไปทอ การสาวไหมสมัยก่อนทำด้วยมือ ปัจจุบันสามารถจะสาวด้วยมือและด้วยเครื่อง คนทอผ่านิยมการสาวไหมด้วยมือเพราะทอง่ายกว่าการสาวด้วยเครื่อง (สุกัญญา กรวิณะยีนยง, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

การเก็บตะกอ

ตะกอเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องทอผ้า ทำด้วยเส้นด้ายร้อยกับกรองไม้สำหรับแยกเส้นไหมขึ้นให้ขึ้นลงเพื่อให้ขัดกับเส้นไหมพุ่ง จากตะกอจะมีเชือกโยงไปที่ไม้เท้าเหยียบทั้งสองข้าง เวลาทอจะเหยียบไม้ทั้งสองข้างสลับกันเพื่อให้เส้นไหมขึ้นกระดุกขึ้นกระดุกลงสลับกันกับไหมพุ่งทำให้เส้นไหมอัดกันแน่น (ในอดีตรมีแต่ที่พุ่งซึ่งไม่มีการเก็บตะกอ)

การทอ

ภาพที่ 4.10 การทอด้วยกี่กระตุกของร้านวรรณิ-นิพนธ์ ไหมไทยบ้านครัว

เมื่อผ่านขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ก็จะมาถึงขั้นตอนของการทอ ในอดีตนั้นทั้งเจ้าของกิจการและคนทอจะเป็นชาวไทยมุสลิมทั้งสิ้น โดยส่วนมากคนทอจะเป็นเครือญาติในครอบครัวเดียวกัน แต่ปัจจุบันเจ้าของกิจการมีทั้งชาวไทยมุสลิมและคนจีน แต่คนทอผ้าส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน มีมุสลิมและคนจีนน้อยมาก

คุณวรรณิเล่าว่า พ่อแม่ของสามี(คุณนิพนธ์) ทำผ้าไหมมาตั้งแต่ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนจิม ทอมป์สัน จะเข้ามา ปัจจุบันถือว่าร้านของคุณวรรณิเป็นร้านผ้าไหมรายใหญ่ที่สุดของบ้านครัว เคยได้รับรางวัล OTOP และของดีเขตราชเทวี ผ้าไหมของร้านนี้จะแตกต่างจากผ้าไหมของที่อื่นๆ คือมีความโดดเด่นเรื่องเนื้อผ้า ลาย สี และคุณภาพ เป็นผ้าไหมของบ้านครัวแท้ๆ เพราะทอโดยคนอิสลามเชื้อสายเขมร (ไม่ใช่คนไทย, จีน) การที่สามารถสืบทอดกิจการมาได้จนทุกวันนี้ก็เพราะคุณภาพของผ้าไหม ทำให้มีการบอกกันปากต่อปากและมีตลาดเป็นร้านเจ้าประจำที่ติดต่อกันมานาน เช่น ร้านในโรงแรมโอเรียนเต็ล, ดุสิตธานี, สยามซิตี และที่อื่นๆ อีก (วรรณิ มนุทสัน, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

การสืบทอดการทำผ้าไหมเกี่ยวกับแบบและลาย

คุณนิพนธ์เขาได้มาจากพ่อแม่ เพราะพ่อแม่เขาทำมาก่อน เขาลงมีสายเลือดทางนี้ สมัยรุ่นพ่อแม่ จิมเขาเข้ามา ก็จะบอกว่าทำแบบนี้ๆ โดยที่เราไม่ต้องออกแบบเอง แต่เดี๋ยวนี้เราต้องออกแบบเองว่าต้องทำอย่างไรเพื่อออกตลาด ถ้าเป็นผ้าธรรมดาที่อื่นก็มีทั้งนั้น นอกจากเราจะทำแบบแปลกๆ ออกมา

กิจการของที่บ้าน ถ้าคุณวรรณิไม่ทำก็จะไม่มีคนทำ อยากให้ลูกมาสืบทอดต่อ แต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำหรือเปล่า

ความแตกต่างเรื่องสีและลายในอดีตและปัจจุบัน

ภาพที่ 4.11 ผ้าไหมบ้านครัวของร้านวรรณ-นิพนธ์ ไหมไทยบ้านครัว

อย่างผ้าตาก็คือเหมือนเมื่อก่อน แต่ว่าเราแต่งใหม่ให้ทันสมัยขึ้น ขึ้นอยู่กับว่าเขานิยมแบบไหน ซึ่งแต่ก่อนแม่ไม่ได้ทำแบบนั้น (วรรณ มนุทัศน์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

4.1.3 ธุรกิจผ้าไหมของชุมชนบ้านครัวในอดีตและปัจจุบัน

การทอผ้าไหมในบ้านครัวเป็นอาชีพครัวเรือนที่มีมานาน เดิมทอเป็นผ้าขาวม้า ผ้าซิ่น ผ้าโสร่ง นำออกขายในกรุงเทพฯ และปริมณฑลใกล้เคียง ต่อมาจึงขยายไปต่างจังหวัด เป็นที่นิยมทั่วไป เรียกว่า “ผ้าไหมบ้านครัว” เป็นอาชีพที่ทำกำไรสูง ชาวบ้านครัวจึงหันมาทำกิจการนี้มากขึ้น

คุณสมนึก เล่าว่า “เกิดมาก็เห็นคุณแม่ทอผ้าแล้ว เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 (ขณะเรียน มศ. 1) ก็ช่วยคุณแม่ทอ คุณแม่ทำด้วย เริ่มแรกคุณแม่จะทำผ้าไหมสามตะกอก เป็นผ้าเส้นด้าย เส้นไหมจากญี่ปุ่น ทั้งไหมยืน ไหมพุ่ง ช่วงหลังทำผ้าไหมพื้นเมือง คือ ไหมพุ่งที่สั่งจากทางอีสานแถวโคราช ขอนแก่น เอกลักษณ์ของผ้าไหมบ้านครัวคือ เป็นไหมแท้ การย้อมต้องทำด้วยฝีมือ การทอก็ประณีตมาก (สมนึก จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

ภาพที่ 4.12 บ้านคุณขามิระ จิตหยาดสุวรรณ (ปัจจุบัน) ที่ในอดีตเคยเป็นบริเวณที่ทอผ้า

คุณขามิระ เจ้าของกิจการทอผ้าไหมในอดีต ปัจจุบันอายุ 90 ปี และเป็นมารดาของคุณสมนึก เล่าว่า “เกิดที่ชุมชนบ้านครัว เคยเป็นเจ้าของกิจการฯ และร่วมในการผลิตผ้าไหมทุกขั้นตอน กิจการทอผ้าไหมเป็นกิจการของครอบครัวสืบทอดจากพ่อแม่ โดยมีอุปกรณ์เป็นของตัวเองและวางเต็มพื้นที่ของบ้าน มีกี่เป็นร้อยตัว และลูกจ้างเป็นร้อยคน เพราะเวลาที่ตัวหนึ่งก็ต้องใช้คนทอ 1 คน และยังมีลูกจ้างที่ทำหน้าที่อื่นอีก คุณขามิระได้ลงมือทำเองตั้งแต่การกรอไหมด้วยมือซึ่งในอดีตยังไม่มีเครื่องกรอ และขั้นตอนอื่นๆ ด้วย โดยได้รับการถ่ายทอดจากคุณแม่ซึ่งมีฝีมือในการทอมาก ผ้าที่ขายดีคือผ้าขาวม้า ผ้าสามตะกอก ผ้าม่วง(ผ้าพื้น) ผ้าแปดศอก ในยุคก่อนที่จิม ทอมป์สัน จะเข้ามาจะทำส่งลูกค้าหลัก คือ ร้านของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และร้านอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงอีก 2-3 ร้าน คุณภาพของผ้าไหมบ้านครัวนี้ดีกว่าที่อื่นๆ คือ สีสวย ลายสวย และสีไม่ตก(ขามิระ จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2548)

คุณมนัสนันท์ เจ้าของกิจการผ้าไหมบ้านครัวปัจจุบัน เล่าว่า “เกิดที่บ้านครัว บิดามารดามีอาชีพขายถ่านในคลอง สมัยก่อนหลังกลับจากโรงเรียน (อายุ 13 ปี) จะไปฝักข้อมไหม ซึ่งสมัยนั้นจะมีการทอผ้ากันทุกครัวเรือน ต่อมาจึงได้มีกิจการเป็นของตนเอง ซึ่งปัจจุบันเป็นเพียงแห่งเดียวที่ทำกิจการครบทุกขั้นตอน คือตั้งแต่ฟอกไหม ข้อมไหม กรอไหม สาวไหมและขึ้นหัวม้วน เก็บตะกอกและการทอ รวมทั้งจำหน่ายเองที่ร้าน และส่งที่นายรัชภัทร์ บางครั้งจะมีการสั่งทอมาจากต่างจังหวัด คือ จังหวัดตรัง” (มนัสนันท์ เบญจรงค์จินดา, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2548)

ภาพที่ 4.13 จิม ทอมป์สัน ตรวจสอบผ้าไหมบ้านครัว

ที่มา : เอื้อเฟื้อ โดย คุณมนัสนันท์ เบญจรงค์จินดา

ธุรกิจการทอผ้าไหมของชุมชนบ้านครัวมารุ่งโรจน์เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นับตั้งแต่สงครามสงบใหม่ๆ มาจนถึง พ.ศ.2510 ซึ่งเป็นช่วงที่จิม ทอมป์สัน เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อธุรกิจผ้าไหมของชุมชนบ้านครัวโดยให้คำแนะนำเรื่องการใช้สรีวิทยาศาสตร์ย้อมผ้าไหม เปลี่ยนใช้กักระตุกแทนที่ฟุ้งในการทอ ตั้งบริษัทรับซื้อผ้าไหมจากชาวชุมชนโดยให้ชาวบ้านร่วมเป็นหุ้นส่วนบริษัทด้วย รวมทั้งการนำผ้าไหมไปเปิดตลาดต่างประเทศ จึงนับว่าเป็นช่วงที่ธุรกิจผ้าไหมในชุมชนบ้านครัวเฟื่องฟูมากที่สุด จนกระทั่งปี พ.ศ.2510 จิม ทอมป์สัน ได้หายสาบสูญไป ธุรกิจผ้าไหมก็เริ่มมีอุปสรรคเพราะได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้จัดการบริษัทคนใหม่ซึ่งเข้มงวดมากและไม่สนับสนุนกิจการทอผ้าไหมเหมือนจิม ทอมป์สัน (เช่น ไม่มีการสั่งไหมดิบมาให้ก่อนและคิดบัญชีกันทีหลัง) จึงมีการเลิกกิจการไปเรื่อยๆ จากการขาดทุน ต่อมากิจการผ้าไหมก็ยังซบเซาลงเรื่อยๆ เมื่อบริษัท จิม ทอมป์สัน ตั้งโรงงานทอผ้าไหมเองที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา และไม่ซื้อผ้าไหมจากชุมชนบ้านครัวอีก

ในปี พ.ศ.2528 พบว่าในชุมชนบ้านครัวเหนือมีกิจการทอผ้าไหมประมาณ 20 ราย (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2532:70)

ปัจจุบันผู้วิจัยสำรวจเมื่อเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม 2548 พบว่าเหลือกิจการทอผ้าไหมเพียง 3 รายเท่านั้นคือ วรรณิ-นิพนธ์ ไหมไทยบ้านครัว (ทำเฉพาะกรอไหมและทอ), อู๊ดไหมไทยบ้านครัว (ทำเองครบทุกขั้นตอน) และสมพงษ์ รุจิจร ซึ่งทำกิจการทอผ้าไหมโดยอาศัยสถานที่ของชุมชนบ้านครัวเหนือ

ภาพที่ 4.14 ร้านอู๊ดบ้านครัว ไหมไทย

ภาพที่ 4.15 ร้านผ้าไหมบ้านครัว วรรณิ-นิพนธ์ มนุทศน์

ภาพที่ 4.16 ศูนย์ชุมชนบ้านครัวเหนือ ซึ่งคุณสมพงษ์ รุจิจักร อาศัยสถานที่ทอผ้าไหม

นาวาอากาศเอก(พิเศษ)วิษณุ เล่าว่า “แม่มีกิจการทอผ้าไหม (ขณะนั้นมารดามีอายุ 60 ปี ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว) และเป็นบ้านแรกที่ จิม ทอมป์สันเข้ามาพบและสั่งให้ทอผ้าไหมให้ โดยกำหนดลายและสีให้ เรื่องราคาจิมจะเป็นผู้ตั้งราคา ถ้าส่งออกต่างประเทศจะมีราคาสูงขึ้น เคยได้เงินครั้งหนึ่ง 30,000 บาท ดีใจมาก (วิษณุ มานะเกษม, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2548)

ปัจจุบันนี้เจ้าของกิจการทอผ้าไหมรายใหญ่ๆ ได้เลิกกิจการไปเกือบหมดแล้ว คุณวิษณุ ซึ่งมารดาคือคุณยายหนับ มานะเกษม เล่าว่า คุณยายหนับเป็นคนบ้านครัวโดยกำเนิด เชื้อสายเขมรจาม เกิดปี พ.ศ. 2448 สมัยรัชการที่ 5 (เสียชีวิตเมื่อ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2544 อายุ 96 ปี) คุณยายเป็นคนแรกที่เปิดประตูบ้านครัวค้าขายผ้าไหมกับ จิม ทอมป์สัน และชักชวนญาติให้ค้าขายกับจิม จนร่ำรวยกันทุกคน ซึ่งคุณวิษณุและลูกคนอื่นๆ ของคุณยายหนับก็ได้สืบทอดกิจการต่อมา แต่ขณะนี้เลิกกิจการเพราะไม่มีตลาดจำหน่ายและได้ย้ายออกไปอยู่ข้างนอก (วิษณุ มานะเกษม, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2548)

คุณยามีระ(ปัจจุบันอายุ 90 ปี) เคยมีกิจการทอผ้าที่ใหญ่มาก มีจำนวนที่เป็นร้อย เคยทอผ้าไหมส่ง จิม ทอมป์สัน และร้านอื่นๆ 3-4 แห่ง (ร้านแอนนิต้า, ร้านพรเพ็ญ, ร้านของจอมพลสฤษดิ์) ก็ได้เลิกกิจการเพราะประสบภาวะขาดทุน ไหมแพงแต่ผ้าไหมราคาถูกลง และได้เลิกกิจการในช่วงที่ จิม ทอมป์สัน หายตัวไปแล้ว(ยามีระ จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม พ.ศ. 2548)

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบภาวะการทอผ้าไหมของบ้านครัวในอดีตและปัจจุบัน

ภาวะการทอผ้าไหม	อดีต	ปัจจุบัน
แหล่งของไหมดิบ	อีสาน, เขมร	อีสาน, จีน, ญี่ปุ่น, บราซิล, เกาหลี, กัมพูชา, อินเดีย
การฟอกไหมดิบ	ใช้ปื๊บเป็นหม้อต้มใส่น้ำครั่งปื๊บ+ จี๊เถ้าและไม้แสม	ใช้หม้อต้มน้ำเดือดขนาดใหญ่+สบู+ โซดาไฟ
การย้อมไหม	ใช้สีธรรมชาติจากเปลือกไม้	ใช้สีสังเคราะห์
การกรอไหม	ด้วยระวิงและโน(ใช้มือหมุน)	กรอด้วยมือและเครื่องกรอ
การทอ	ใช้กี่ฟุ้งและกี่กระตุก (สมัยจิม)	ใช้กี่กระตุก
คนทอ	- ไทยมุสลิมภายในครอบครัว - ไม่มีการจ้างแรงงานจากภายนอก	มีการจ้างลูกจ้างเพื่อฟอก, ย้อมไหม และทอ
ตลาดผ้าไหม	- ต่างจังหวัด - บริษัท จิม ทอมป์สัน	ร้านผ้าไหมตามโรงแรมใหญ่ๆ และ นารายณ์ภัณฑ์
กิจการผ้าไหม บ้านครัว	ทำเป็นอุตสาหกรรมแทบทั้งชุมชน	- ชบเซาลงมาก - เหลือเจ้าของกิจการเพียง 3 ราย

ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

4.1.4 ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อสังคมของชาวชุมชนบ้านครัว ที่เป็นเรื่องหลักๆ ได้แก่

4.1.4.1 โครงการตัดถนนพระรามที่ 6 (ตัดใหม่) เชื่อมถนนพระรามที่ 1 ผ่านตลาดเจริญผล (เก่า) บ้านครัวได้ ผ่านคลองแสนแสบได้ ผ่านบ้านครัวเหนือ แต่ย้ายแนวถนนพ้นจากมัสยิดและสุสาน ไปผ่านหมู่บ้านแทน บ้านครัวจึงกลายเป็นสังคมเปิดเพราะมีถนนบรรทัดทองตัดผ่าน บ้านเรือนเกือบ ร้อยหลังคาเรือนถูกเวนคืน สังคมที่นิ่งแยกย้ายกระจัดกระจาย ครอบครัวที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีก็ย้าย

ครอบครัวออกไป แต่พี่น้องบางส่วนยังคงฝังรกรากอยู่ในบ้านครัวจนทุกวันนี้ (เรื่องศักดิ์ คำรหัสเลิศ, 2545:65)

ในปี พ.ศ. 2505 ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ทางความต้องการสร้างถนนจริงๆ แล้วเขาจะทำตั้งแต่สี่แยกเจริญผล มุ่งตรงไปยังโคกสีเข็ญ แต่จอมพลสฤษดิ์เขาเห็นว่าถ้าทำแล้วถนนมันต้องตัดผ่านมัสยิด สุสานที่ฝังศพ แกะก็เลยเบี่ยงไป มันก็เลยกลายเป็นสามแยกแทน จากที่เป็นบ้านครัวเดียวก็ถูกแบ่งออกเป็นบ้านครัวเหนือ บ้านครัวใต้ และบ้านครัวตะวันตก

เริ่มมาตั้งเป็นชุมชนบ้านครัวเหนือตอนที่มีการเคหะแห่งชาติ มีกฎระเบียบมาเมื่อปี 2518 การเคหะฯ เห็นว่าชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่มาเกือบ 200 ปี เขาก็เลยเข้ามาปรับปรุงเป็นเขตแรกของ 50 เขต เอาประปาเข้ามา เอาไฟฟ้า เอาถนน เอาสะพานเข้ามา สมัยก่อนทางเดินไม้ชาวบ้านก็ต้องช่วยกันทำเอง แต่ตอนหลังเขาก็มาช่วยส่วนหนึ่ง อย่างที่แปลงหนึ่งเขาก็จะแบ่งกันระหว่างพี่น้อง เขาก็จะแบ่งไว้สำหรับทำทางเดิน 1.5-2 เมตร มันก็เลยกลายเป็นซอยเล็กๆ ถึง 15-16 ซอยอย่างที่เห็นในปัจจุบัน ทั้งๆ ที่จริงๆ แล้วแต่ก่อนอยู่ในพื้นที่เดียวกันแต่ถูกแบ่งออก (สัมฤทธิ์ ลิขันธ์กบุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

4.1.4.2 กรณีพิพาทระหว่างชุมชนบ้านครัวกับการทางพิเศษแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2531 รัฐบาลได้มีพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินบริเวณชุมชนบ้านครัวและชุมชนใกล้เคียงเพื่อใช้ก่อสร้างโครงการถนนรวมและกระจายการจราจรอันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการทางด่วนขั้นที่ 2 (พญาไท-บางโคล่) เพื่อแก้ปัญหาการจราจร โครงการดังกล่าวจะต้องเวนคืนที่ดินบริเวณมัสยิดและสุสานอันเป็นศาสนสถานของศาสนาอิสลาม ตลอดจนพื้นที่บ้านครัวหลายร้อยหลังคาเรือนของชุมชนบ้านครัว อันส่งผลกระทบต่อชาวชุมชนอย่างมาก นำมาซึ่งการรวมตัวต่อสู้คัดค้านของชาวชุมชนเพื่อปกป้องและพิทักษ์ความเป็นชุมชนด้วยสันติวิธีด้วยเหตุผลตามหลักวิชาการและตามแนวทางประชาธิปไตยในการต่อสู้กับการทางพิเศษแห่งประเทศไทย กระทั่งสามารถสร้างกลไกใหม่ในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการของรัฐเป็นรูปธรรมครั้งแรกด้วยการได้สวนสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนถึง 2 ครั้ง ซึ่งผลการได้สวนสาธารณะทั้ง 2 ครั้งสรุปว่าควรยกเลิกโครงการดังกล่าวเพราะไม่เห็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาการแก้ไขจราจร และไม่คุ้มค่ากับการลงทุน (โคจิวัจน์ บุญประดิษฐ์, 2540:3)

4.1.4.3 ปัญหาเสพติด สำหรับชุมชนบ้านครัวก็มีปัญหาเสพติดเหมือนกับชุมชนอื่นๆ และทางคณะกรรมการชุมชนบ้านครัวเหนือก็ให้ความสำคัญกับปัญหานี้เนื่องจากไม่สามารถ

พึ่งพาหน่วยงานของรัฐได้อย่างเต็มที่ จึงต้องมีการปราบปรามกันเองโดยประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและใช้วิธีฉ้อโกงภายในชุมชน ซึ่งสามารถแก้ไขได้ในระดับหนึ่ง

ปัญหายาเสพติดก็มีเหมือนทุกชุมชน เนื่องจากหน่วยงานของรัฐฯ ไม่เอาจริง เราต้องปราบปรามกันเองโดยจัดให้มีเวรยามเพื่อปกป้องชุมชน แรกๆ เราก็ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่ตำรวจเองก็อาศัยจับมา 100 เม็ด ทว่าลงบันทึกประจำวันว่า 5 เม็ด ที่เหลือก็เอาไปกระจายให้ชุมชนอื่น พอถึงเวลาที่จะปราบจริง เราจะไปหาผู้กำกับฯ ผู้กำกับฯ ก็จะเรียกจำสายสืบมาบอกว่าให้จัดการนะ ประธานฯ เขา มาเอง ภายในหนึ่งวันต้องเอาตัวมาให้ได้ พอเวลาเราให้ชื่อไปจับ พวกรุ่นนี้ตำรวจก็รู้เลย (สัมฤทธิ์ ลิขิตธนบุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

“การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

ปัญหายาเสพติดเริ่มเข้ามาเมื่อช่วงที่มีเรื่องการก่อสร้างทางด่วน โดยทางชุมชนได้รณรงค์เรื่องนี้อย่างจริงจังก่อนรัฐบาลของนายกทักษิณจะประกาศกวาดล้างยาเสพติดอย่างจริงจังเป็นเวลา 2 ปี มันเป็นเรื่องที่ยากมากเพราะชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนที่ความเจริญเข้าถึง ปิดกั้นไม่ได้ และหลังจากการรณรงค์ปัญหายาเสพติดภายในชุมชนผ่านไป ปัญหายาเสพติดในชุมชนก็เบาลงมาก ถ้าจะเป็นเปอร์เซ็นต์ก็น่าจะประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ พอเรามารวมกลุ่มกันมันก็จะจัดการกับปัญหาได้ พอเราไปปัญหาที่เข้ามาอีก พวกลูกเต้า ลูกหลานกลุ่มของเราเป็นผู้ทำกันเอง และถ้ามีใครรู้ว่าบ้านไหนขายเวลาประกาศเสียงตามสายเราก็จะห็นล้าโพงไปคำทางบ้านนั้นแรงๆ เขาก็จะรู้ตัว แต่ถ้าเขาไม่เปลี่ยนแปลงอะไรเราก็ต้องอาศัยอำนาจจากภาครัฐเข้ามาช่วยและรองรับ เพราะว่าเราต้องทำงาน เราไม่มีเวลาไปนั่งเฝ้า เราทำหน้าที่แค่ชี้เบาะแสเล็กๆ น้อยๆ เพราะเราเป็นคนในพื้นที่ เราที่จะรู้ดี” (สมใจ และศิริศักดิ์ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

“การรณรงค์เรื่องยาเสพติดระหว่างคนอีสานและคนมุสลิม

เราก็จะไปเตือนเขา ไม่ถึงขั้นไปจับตัวหรือไปแจ้งทางการ เขาก็จะเชื่อ แต่ถ้าเค้าไม่เชื่อจริงๆ ก็จะไปแจ้งภาครัฐ

เรื่องที่ทางเราจะต้องอาศัยอำนาจรัฐมากที่สุดก็คือเรื่องของคนขาย เขาก็จะขายให้กับคนรู้จัก เพื่อนฝูง โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้เบาะแสรู้จักจิตใจ ภูมิใจในการลดปัญหาชุมชน ลดปัญหาสังคม เพราะชุมชนนี้ก็เป็นชุมชนใหญ่แห่งหนึ่ง การแก้ไขปัญหานี้ในปัจจุบันจะไม่ได้ใช้ความรุนแรง เช่น ทบตี เอาไปแช่ในคลอง เมื่อถูกจับได้เหมือนในอดีต” (สมใจ และศิริศักดิ์ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

ตารางที่ 4.2 สรุปการเปลี่ยนแปลงของสภาพ, วิธีการดำเนินชีวิต และเศรษฐกิจ ของชาวชุมชนบ้าน
ครัวในอดีตและปัจจุบัน

สภาพ	อดีต	ปัจจุบัน
ที่อยู่อาศัย	- บ้านหลังใหญ่ - อยู่ห่างกัน	- บ้านหลังเล็ก - ปลูกอยู่ติดๆ กัน - หนาแน่นและแออัด
สภาพแวดล้อม	- เป็นป่าห้วยคา, เป็นธรรมชาติ	- เลื่อมโทรม, แออัด - ไม่ถูกสุขลักษณะ - สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ
คลองแสนแสบ	- น้ำใสสะอาด - มีปลา, กุ้ง ฯ - เป็นเส้นทางคมนาคม, สาธารณูปโภค, ตลาด - เป็นแหล่งสันตนาการ	- น้ำสกปรก, มีขยะ - ยังเป็นเส้นทางคมนาคม
กลุ่มเชื้อชาติ	- เขมร, ไทยมุสลิม, มลายู	- ไทยมุสลิม, ไทยพุทธ, จีน, อีสาน และไทยจากภาคอื่นๆ
เศรษฐกิจ	- ปานกลางถึงร่ำรวยมาก โดยเฉพาะยุคที่ผ้าไหมเฟื่องฟู	- หลากหลายตั้งแต่ยากจนถึง ร่ำรวย ขึ้นอยู่กับว่าเป็นลูกจ้าง หรือเจ้าของบ้าน
อาชีพหลักของคนในชุมชน	- ทอผ้า, เดินเรือ, ประมง	- ทำบ้านเช่า, รับราชการ, รัฐวิสาหกิจ, ขับแท็กซี่, ขาย อาหาร, รับจ้าง ฯลฯ
ความสัมพันธ์ของชาวชุมชน	- แนบแน่น แบบเครือญาติ	- ความสัมพันธ์กันน้อยลง แต่ยัง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

สภาพ	อดีต	ปัจจุบัน
วิธีการดำเนินชีวิต การศึกษา	- เรียบง่าย, มีความผูกพันกันในเรื่องญาติ - เครื่องครัดในศาสนา, ประเพณีและวัฒนธรรม - ผู้หญิงไม่ได้รับการศึกษา - ผู้ชายจะจบระดับประถมศึกษา	สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและสามัคคี - มีความแตกต่างกันทางสังคมและวัฒนธรรม (เพราะมีการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่น) - หลากหลายตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงปริญญาโท - เด็กๆ จะได้รับการสนับสนุนให้เรียนหนังสือ

ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

4.2 การสื่อสารภายในชุมชนบ้านครัวในอดีตและปัจจุบัน

จากผลการวิจัยสามารถอธิบายและวิเคราะห์การสื่อสารภายในชุมชนบ้านครัวในอดีตและปัจจุบันได้ดังนี้ คือ

4.2.1 การสื่อสารระหว่างบุคคลและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

การสื่อสารระหว่างบุคคลนับว่าใช้มากที่สุดทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ การทักทายของชาวมุสลิมที่มีการกล่าวคำว่า “สาลามาเลอุม” ซึ่งเป็นการสื่อสารที่แสดงออกถึงภาษาพูด (วจนภาษา) และภาษาท่าทาง (อวจนภาษา) และมีความหมายที่สื่อถึงความมีเมตตาต่อกัน (การสื่อสารนี้สังเกตได้จากการที่คุ้นเคย เนื่องจาก พหุวิจัยไปสัมผัสภาษณ์อิหม่าม หรือพาไปร้านผ้าไหม เมื่อพบชาวชุมชนฯ ด้วยกันก็จะกล่าวว่า “สาลามาเลอุม” ก่อนที่จะทักทายหรือพูดคุยเรื่องอื่นๆ)

นอกจากนี้การสื่อสารระดับบุคคลยังมีการพูดคุยกันระหว่างชาวชุมชนที่เป็นมุสลิมและชาวชุมชนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ซึ่งปกติคนในชุมชนจะไม่ค่อยออกมาพูดคุยกันมากนัก

คุณสมนึก อีหม่ามคนปัจจุบันให้สัมภาษณ์ว่า การสื่อสารของชาวมุสลิมสมัยก่อนจะแตกต่างจากปัจจุบันมาก สมัยก่อนจะเรียกได้ว่าเราจะไปกินข้าวบ้านไหนก็ได้และส่วนมากจะให้ความนับถือซึ่งกันและกัน เป็นพี่น้องกัน แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนไป คือ มีคนนอกมุสลิมเข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก สมัยคุณปู่ซึ่งเป็นอีหม่ามคนเก่า (เสียชีวิตไป 40 ปีแล้ว) หลังจากที่ท่านทำพิธีทางศาสนาเสร็จ ท่านก็จะเดินเยี่ยมเยียนตามบ้านและทักทายพูดคุยกัน (สมนึก จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

“ลักษณะของการสื่อสารภายในชุมชนบ้านครัวในอดีตจะเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก คนนี้รู้แล้วก็จะช่วยบอกต่อกันไป เช่น ช่วงก่อนเดือนที่จะมีการถือศีลอดก็จะต้องช่วยกันดูเดือน (พระจันทร์) พอดูได้ที่ มัสยิดก็จะติกลง การสื่อสารแบบปากต่อปากก็จะเร็วมากเลย” (สมใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

“การสื่อสารระหว่างคนในชุมชนในอดีต จะใช้ทั้งภาษาเขมร ภาษาไทย และภาษาอีสาน สำหรับคนอีสานด้วยกัน” (ยามิระ จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2548)

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในอดีตนั้น พวกเขาเคร่งครัดงานกันในทุกหน้าที่ที่เป็นลูกพี่ลูกน้องกัน ทำให้คนในบ้านครัวส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันเกือบทั้งหมด ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจึงเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติสนิทสนมและช่วยเหลือกันดี

แต่ในปัจจุบัน ประชากรของชุมชนแม้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยมุสลิมแต่ก็มีบุคคลภายนอกมุสลิมย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น มีทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยอีสาน ซึ่งส่วนหนึ่งประกอบอาชีพอยู่ในชุมชน เช่น รับจ้างฟอกไหม ย้อมไหม ทอผ้า และค้าขาย อีกส่วนหนึ่งจะออกไปทำงานนอกชุมชนแบบเข้าไปเย็นกลับเพราะชุมชนอยู่กลางกรุงเทพฯ การคมนาคมสะดวกและสามารถหาห้องเช่าได้ในราคาไม่แพง ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนปัจจุบันจึงต่างไปจากสมัยก่อนมาก โดยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยมุสลิมด้วยกัน ซึ่งยังเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยมุสลิมและไทยอีสานที่เข้ามาเช่าบ้านไทยมุสลิมอยู่ จะมีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในฐานะเจ้าของบ้านและผู้เช่า แต่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ โดยเฉพาะชาวอีสานนั้นตอนเช้าก็ต้องรีบออกไปทำมาหากิน ตอนเย็นจึงจะกลับ จึงไม่ค่อยมีเวลาพบปะสังสรรค์กับไทยมุสลิมมากนัก ส่วนมากจะพบปะกันเองในหมู่คนอีสานด้วยกัน ไม่มีความผูกพันกับชุมชนเหมือนคนที่เกิดที่นี่

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยมุสลิมและคนไทยเชื้อสายจีนนั้น คนไทยเชื้อสายจีนบางส่วนจะเข้าบ้านไทยมุสลิมอยู่ และมักจะไม่มีปัญหาเรื่องสัมพันธ์ภาพของคนไทยมุสลิม แต่ก็จะไม่ยุ่งเกี่ยวหรือขัดแย้งกัน โดยถือว่าต่างคนต่างอยู่ กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้จะไม่คบหาสมาคมกับคนไทยมุสลิม ไม่ชอบอาหารมุสลิมและไม่สนใจพิธีกรรมของคนมุสลิมด้วย (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2532:26)

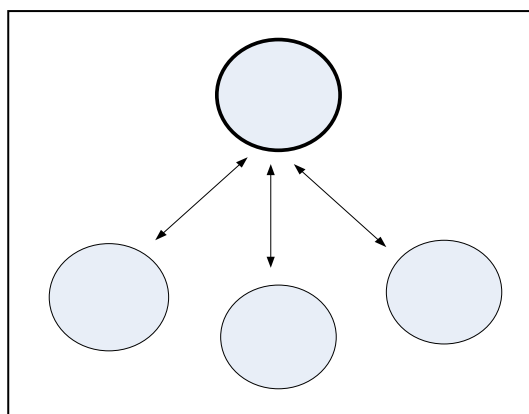
ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้มีการทอผ้าไหมด้วยกันเองนั้น ในอดีตก็จะเป็นแบบเครือญาติเช่นกันเพราะมีแต่กลุ่มไทยมุสลิมซึ่งศาสนาสอนให้คนมุสลิมรักใคร่กันเหมือนพี่น้อง แต่ในปัจจุบันเหลือผู้มีการทอผ้าไหมเพียง 3 ราย แม้ความสัมพันธ์จะลดน้อยลง แต่ก็ยังเกี่ยวข้องกันอยู่ โดยคุณวรรณิ มนูญศักดิ์ และคุณสมพงษ์ รัชจิธร จ้างให้ร้านของคุณมนัสนันท์ เบญจรงค์จินดา ฟอกและย้อมไหมให้

“ทำผ้าไหมครบวงจรไหม

ย้อมนี้ให้ข้างบ้าน(ร้านลุงอู๊ดในปัจจุบัน) เขาทำ เพราะว่าแต่ก่อนเขาย้อมไหม ลุงอู๊ดเขาเพิ่งเข้ามาทำทีหลัง แต่ก่อนที่บ้านจะสาวไหมและย้อมไหมที่บ้าน รุ่นพ่อรุ่นแม่ทำหมดทุกอย่างเลย ย้อมเอง สีนี้นี่แม่จะทำเองหมดเลย และผ้าที่บ้านนี้จะได้อะไร OTOP และของดีเขตราชเทวีเพียงบ้านเดียว” (วรรณิ มนูญศักดิ์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

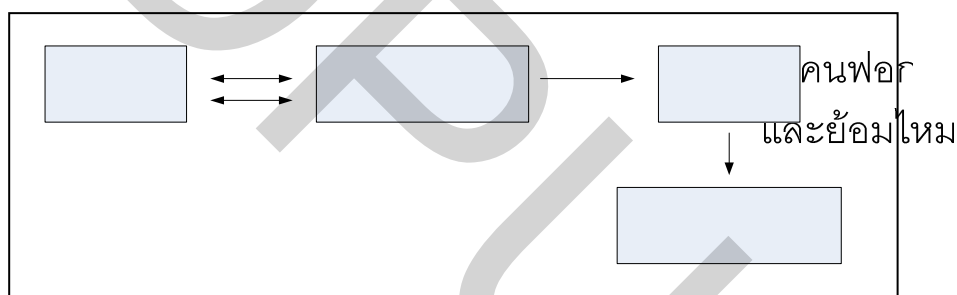
4.2.2 การสื่อสารภายในกลุ่มผู้ร่วมกระบวนการผลิตผ้าไหม

การสื่อสารภายในกลุ่มของผู้ร่วมกระบวนการผลิตผ้าไหมผ้าไหมในอดีตและปัจจุบันนั้นจะเป็นลักษณะเดียวกัน คือ เป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง และเป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบมีวงล้อ (Wheel Network) โดยมีเจ้าของกิจการฯ เป็นศูนย์กลาง เป็นผู้นำของกลุ่ม ดูแลรับผิดชอบกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน และเป็นผู้มีอำนาจสั่งการที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น การที่เจ้าของกิจการสั่งกลุ่มคนฟอกและย้อมไหมเกี่ยวกับสีที่ต้องการ ซึ่งคนย้อมไหมต้องรับคำสั่งและปฏิบัติตาม (การสื่อสารทางเดียว) หรือการที่คนทอเสนอแนะเจ้าของกิจการเกี่ยวกับลายและสีที่ทอจากประสบการณ์ของคนทอ และเจ้าของกิจการยินยอม (การสื่อสารสองทาง)

ภาพที่ 4.17 แบบจำลองแสดงการสื่อสารภายในกลุ่มผู้ร่วมกระบวนการผลิตผ้าไหม
(Centralized, Wheel Network)

ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

ภาพที่ 4.18 แบบจำลองแสดงการสื่อสารระหว่างเจ้าของกิจการกับคนข้อมไหม
(ทางเดียวและสองทาง)

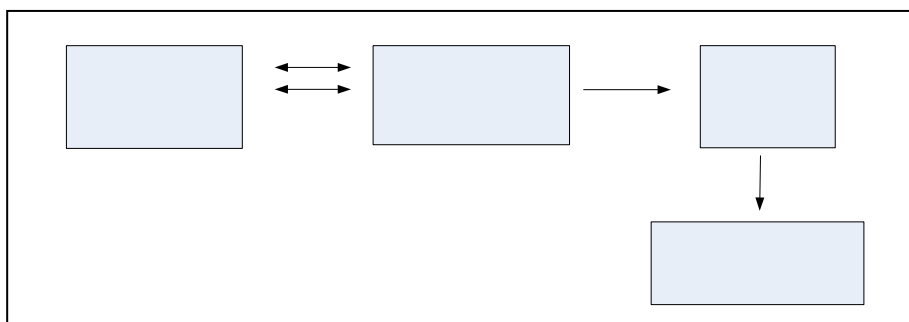
ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

ในขั้นตอนของการฟอกและย้อมไหมนั้น เจ้าของกิจการมักมอบให้ใครคนใดคนหนึ่งในกลุ่มของผู้ทำหน้าที่นี้ เป็นหัวหน้าดูแลรับผิดชอบงานในส่วนนี้ ซึ่งก็จะสื่อสารไปยังคนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ฟอกและย้อมไหมโดยตรง การสื่อสารก็จะจะเป็นแบบเดียวกับการสื่อสารกับเจ้าของกิจการคือ ทางเดียวหรือสองทาง อย่างไม่เป็นทางการ เช่น หัวหน้ากลุ่มสั่งให้ผู้ช่วยปฏิบัติตามที่ตนต้องการเรื่องการย้อม (สื่อสารทางเดียว) แต่ถ้าผู้ช่วยเสนอแนะความเห็นของตน (ความเห็นสองทาง)

รับคำสั่ง
เจ้าของกิจการ

ออกความเห็น

สั่งค
เรือ

ภาพที่ 4.19 แบบจำลองแสดงการสื่อสารระหว่างหัวหน้ากลุ่มคนฟอก, ย้อมไหม กับคนฟอก, ย้อมไหม

ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

หัวหน้ากลุ่มคนฟอก,
ย้อมไหม

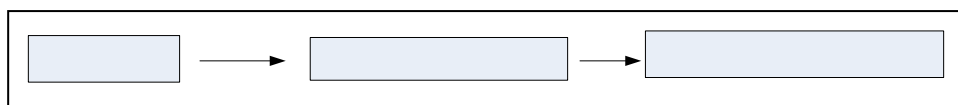
แนะนำเรื่อง
การฟอก, ย้อม

“ทำหน้าที่ฟอกและย้อมไหมมาตั้งแต่อายุ 16 ปี (ปัจจุบันอายุ 50 ปี) ปัจจุบันเป็นหัวหน้าควบคุมการฟอกและย้อมไหม มีลูกน้องหรือผู้ช่วย 4 คน คนที่ทำมานานแล้วก็ไม่ค่อยพูดกันมาก แต่ถ้าเป็นคนที่มาใหม่ก็จะต้องคอยดูแลและสอนแนะนำให้” (มานะ ภิรมย์รัก, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2548)

ส่วนขั้นตอนการทอผ้าไหมนั้น ในระยะแรกก่อนจิม ทอมป์สัน จะเข้ามามีบทบาทต่อการทอผ้าไหมบ้านครวนั้น คนทอผ้าจะเป็นคนในครอบครัวของเจ้าของกิจการซึ่งจะเป็นชาวไทยมุสลิม เจ้าของกิจการจะเป็นผู้กำหนดสีและลายผ้า (สีทอมาจากพ่อ-แม่) โดยสื่อสารโดยตรงกับผู้ทอ

“ทำผ้าไหมมาตั้งแต่วัยรุ่นพ่อแม่ ซึ่งทำก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนจิมเข้ามาเจ้าของกิจการตอนนั้นคือ พ่อ-แม่ ของสามี (คุณนิพนธ์-สามี) คุณนิพนธ์จะเป็นคนกำหนดลายและสีให้คนทอโดยตรง โดยคุณนิพนธ์ได้มาจากพ่อแม่ และนำมาประยุกต์บ้าง” (วรรณิ มนุทัศน์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

หลังจากจิม ทอมป์สัน เข้าามีบทบาทในการทอผ้าของชุมชนบ้านครว โดยเปลี่ยนให้ใช้กักระตุก(แทนที่พุ่ง) และย้อมด้วยสีวิทยาศาสตร์แทนสีธรรมชาติ รวมทั้งเป็นผู้กำหนดลาย สี และชนิดของผ้าไหม โดยเป็นการสั่งกับเจ้าของกิจการโดยตรงคือ ทุกวันในตอนเช้า จิม ทอมป์สัน จะเข้ามาที่บ้านครวและเดินตรวจทุกบ้านที่ทอผ้าไหมส่งให้ จิม ทอมป์สัน พร้อมทั้งออกคำสั่งเรื่องการทอผ้าให้กับเจ้าของกิจการ ดังนั้นการสื่อสารระหว่างจิม ทอมป์สัน กับเจ้าของกิจการ หรือกับคนทอผ้า จึงมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว อย่างเป็นทางการ (คนรับต้องทำตามคำสั่งไม่ได้แย้ง)

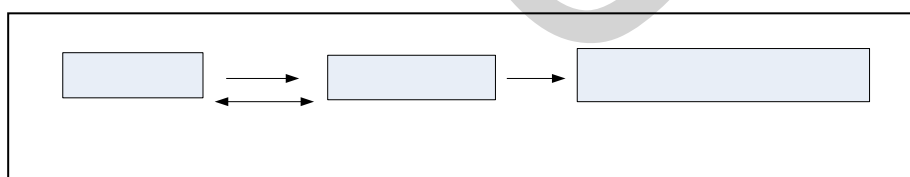

ภาพที่ 4.20 แบบจำลองแสดงการสื่อสารระหว่างจิม ทอมป์สัน กับเจ้าของกิจการ, คนทอผ้า
(สื่อสารทางเดียวและสองทาง)

ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

“จิมต้องเข้ามาตรวจงานทุกเช้า ก่อนที่จิมจะเข้ามา ลักษณะของลวดผ้า เนื้อผ้า จะเป็นลักษณะทอมือ เป็นลายธรรมดา โดยสืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่า ตายายจิมเข้ามา (ลักษณะและลายของผ้าจะเป็นสินค้าแบบที่ตลาดต้องการมากขึ้น โดยจิมเป็นผู้กำหนดและจะมีตัวอย่างมาให้เราทำ เวลาที่จิมมาตรวจงานก็จะเข้ามาดูทุกบ้าน และพูดกับทุกคน ดูทุกรายละเอียด บางทีเดินตลอดทั้งวัน” (สมใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

สำหรับปัจจุบัน แม้ว่าเจ้าของกิจการจะมีทั้งชาวไทยมุสลิมและชาวจีน แต่คนทอผ้าจะเป็นลูกจ้าง มิใช่เครือญาติแบบสมัยก่อนและเป็นคนอีสานส่วนมาก มีมุสลิมและคนจีนเป็นส่วนน้อย และการสื่อสารระหว่างเจ้าของกิจการกับคนทอ หรือระหว่างคนทอด้วยกัน ก็เป็นการสื่อสารโดยตรงระหว่างบุคคล มีทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบทางเดียวหรือสองทาง อย่างไม่เป็นทางการ และการสื่อสารในกลุ่ม การสื่อสารในกลุ่มมักจะเป็นเรื่องของสื่อบุคคล และเป็นการสื่อสารสองทาง เช่น การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยกันระหว่างลูกจ้างด้วยกัน การสื่อสารแบบเป็นทางการ เช่น คนทอบอกคนฟอกใหม่เรื่องฟอกไม่สะอาด

ภาพที่ 4.21 แบบจำลองแสดงการสื่อสารระหว่างเจ้าของกิจการกับคนทอ(สื่อสารทางเดียวและสองทาง)

ที่มา : ผู้วิจัยจัดทำเอง

“ทอผ้ามาประมาณ 27 ปี ย้ายมาอยู่ที่บ้านครัวตอนอายุ 13 ปี (ปัจจุบันอายุ 53 ปี) แต่เริ่มทอผ้าตอนอายุ 26 ปี ลุงอู๊ดเป็นคนชวนให้มาทำ ลายผ้านั้นลูกสาวลุงอู๊ดเป็นคนกำหนดให้แต่บางครั้งก็คิดเองเพราะทำมานาน บางทีก็ออกแบบลายโดยดูตัวอย่างจากผ้าธรรมดาแล้วมาดัดแปลงกับผ้าไหม

เจ้าของเขาให้ออกแบบเองได้บ้าง ลูกฮู้ดเป็นคนพูดง่าย อยู่กันเหมือนครอบครัว ระหว่างลูกจ้างด้วยกัน นอกเวลางานก็จะพูดคุยกัน ใช้ภาษาไทยกลาง แต่ลูกจ้างอีสานด้วยกันเขาจะคุยกันด้วยภาษาอีสาน” (สุกัญญา กรวัณณะขันธ์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

4.2.3 การสื่อสารระดับชุมชน

การสื่อสารระดับชุมชนของชุมชนบ้านครัวในอดีตและปัจจุบันนั้น เป็นการสื่อสารระหว่างกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มในชุมชน เช่น การติดต่อสื่อสารระหว่างกรรมการชุมชนกับชาวชุมชน ระหว่างคณะกรรมการมัสยิดกับสัปบุรุษ (สมาชิกที่สังกัดมัสยิดนั้น)

ในอดีตนั้นยังไม่มีคณะกรรมการชุมชนและคณะกรรมการมัสยิด จะมีก็เพียงอิหม่ามและผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ดังนั้นการสื่อสารในสมัยนั้นจึงยังเป็นสื่อบุคคลเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการสื่อสารแบบปากต่อปาก และอาจใช้สัญญาณบางอย่าง เช่น การตีกลองจากมัสยิดเพื่อแจ้งเวลาละหมาด ใช้บอกเหตุคนตายในชุมชน และบอกเหตุฉุกเฉินต่างๆ (เช่น เพลิงไหม้) ซึ่งแต่ละเหตุการณ์เสียงกลองจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งคนในชุมชนจะเข้าใจความหมาย (เช่น บอกเวลาละหมาด เสียงกลองจะตีรัว 2 จบ บอกเหตุคนตายเสียงกลองจะตีรัว 3 จบ เป็นต้น) แต่ปัจจุบันเลิกใช้แล้วเพราะมีการสื่อสารแบบอื่นที่ชัดเจนกว่า เช่น เสียงตามสาย

“สมัยก่อนเวลามัสยิดจะแจ้งข่าวให้ชาวชุมชนทราบ เช่น บอกเวลาเรื่องการละหมาด จะใช้วิธีตีกลองแทนเสียงตามสายซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน” (สมนึก จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

“ก่อนจะมีเสียงตามสายก็จะเป็นลักษณะการสื่อสารกันแบบปากต่อปาก คนนี้รู้แล้วก็จะช่วยบอกต่อกันไป เช่น ช่วงก่อนเดือนที่จะมีการถือศีลอดก็ต้องช่วยกันดูเดือน พอดูได้ที่มัสยิดก็จะตีกลอง การสื่อสารแบบปากต่อปากก็จะเร็วมากเลย” (สมใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

การสื่อสารภายในชุมชนระหว่างผู้นำทางศาสนากับชาวชุมชนในอดีต

“สมัยคุณปู่ซึ่งเป็นอิหม่ามคนเก่า (เสียชีวิตไปเมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา) หลังจากที่ท่านทำพิธีทางศาสนาเสร็จ ท่านก็เดินเยี่ยมเยียนทุกบ้านเลย กว่าจะกลับถึงบ้านก็ราวๆ 3-4 โมงเย็น เดินไปเรื่อยๆ นี่ก็คือสมัยหลังจากปี พ.ศ.2500 มาแล้ว” (สมนึก จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

ภาพที่ 4.22 มัสยิดดารุ้ลฟาละฮ์

สำหรับในปัจจุบันนั้น การสื่อสารระดับชุมชนของชุมชนบ้านครัวจะเป็นเรื่องของการสื่อสารของคณะกรรมการชุมชนกับชาวชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยคณะกรรมการชุมชนนั้นเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทที่เป็นแกนหลักที่จะพัฒนาชุมชนในด้านการบริหารจัดการและดูแลสวัสดิการต่างๆ ของชุมชน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ของคณะกรรมการชุมชนจำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสารและประสานงาน จากการวิจัยพบว่าการสื่อสารของคณะกรรมการชุมชนจะมีทั้งลักษณะของการสื่อสารระดับกลุ่ม (การประชุมของคณะกรรมการชุมชน) และระดับชุมชน (การสื่อสารกับกรรมการชุมชนกับชาวชุมชน)

การสื่อสารของคณะกรรมการชุมชนด้วยกันเองนั้นจะผ่านช่องทางการสื่อสารคือโทรศัพท์และวิทยุสื่อสาร และการจัดประชุม ซึ่งเนื้อหาสาระก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการด้านสวัสดิการในชุมชนและกิจกรรมของชุมชน ลักษณะของการประชุมจะมีการระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อนำข้อสรุปที่ได้มาใช้ในการพัฒนาชุมชน (มีการไหลเวียนของข่าวสารในแนวระนาบ

ภาพที่ 4.23 ศูนย์สุขภาพชุมชนบ้านครัวเหนือ, ศูนย์รับแจ้งเหตุและบริการครอบครัวในชุมชนซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณมัสยิดบ้านครัวเหนือ

สำหรับการสื่อสารระหว่างคณะกรรมการชุมชนกับชาวชุมชนนั้น เนื่องจากชุมชนบ้านครัวประกอบด้วยกลุ่มมุสลิมและคนที่นับถือศาสนาอื่น (เช่น ศาสนาพุทธ) ดังนั้นการสื่อสารของกรรมการชุมชนกับชาวชุมชนจึงมีความแตกต่างกันด้วย โดยการสื่อสารกับมุสลิมด้วยกันจะสนิทสนมมากกว่าคนศาสนาอื่น

การสื่อสารของคณะกรรมการชุมชนกับชาวชุมชนมีเป้าหมายเพื่อแจ้งให้ทราบ บอกกล่าวเรื่องราวให้ชาวชุมชน (ทั้งมุสลิมและศาสนาอื่น) จะใช้วิธีการสื่อสารโดยผ่านช่องทางการสื่อสารโดยผ่านช่องทางที่นิยม คือ เสียงตามสาย ซึ่งมีลักษณะไหลเวียนข่าวสารแบบทางเดียว (one-way communication) เป็นการกระจายข่าวสารได้ทั่วถึง ส่วนเนื้อหาที่กระจายออกไปจะเกี่ยวกับข่าวสารจากหน่วยงานราชการ สุขภาพอนามัย การขอความร่วมมือในการบริจาคทรัพย์ การป้องกันอัคคีภัย และกิจกรรมในชุมชน เป็นต้น นอกจากเสียงตามสายแล้วยังมีช่องทางการสื่อสารอื่นๆ อีก คือ การปิดป้ายประกาศที่มัสยิด และการบอกต่อกัน (ปากต่อปาก)

การสื่อสารภายในบ้านครัวปัจจุบัน

- ปากต่อปาก
- เสียงตามสาย
- บอร์ดประกาศที่มัสยิด
- วิทยุสื่อสาร

(สนใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

การสื่อสารผ่านเสียงตามสาย

เสียงตามสายภายในชุมชนบ้านครัว มีศูนย์กลางการกระจายเสียงอยู่ภายในบ้านของนางสมใจ เนื่องนิยม มีเครื่องเสียงสำหรับใช้ส่งข่าวสาร 1 เครื่อง และมีลำโพงกระจายเสียง 28 ตัวอยู่ทั่วชุมชน สำหรับงบประมาณของอุปกรณ์ที่ใช้กระจายเสียงตามสายนี้ก็จะได้จากทางรัฐฯ ส่วนหนึ่ง งบประมาณของชุมชนส่วนหนึ่ง หรือแม้กระทั่งงบประมาณส่วนตัวซึ่งกรรมการชุมชนและชาวบ้านลงขันร่วมกัน เวลาเมื่อเกิดเหตุก็จะออกกระจายเสียง ส่วนคนที่เป็นคนประกาศก็แล้วแต่เหตุการณ์ แล้วแต่ความสะดวกหรือใครจะว่างก็จะมาช่วยประกาศ บ้างก็มีหน่วยงานต่างๆ อย่างโรงเรียนกึ่งเพชร ทุกๆ วันพุธ เวลา 10.00 น. โรงเรียนก็จะส่งนักเรียนเป็นกลุ่มเพื่อมาจัดรายการให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด, สุขศึกษา ออกเสียงตามสาย โดยมีอาจารย์จากทางโรงเรียนเป็นผู้ควบคุม

บ้านของนางสมใจ เนื่องนิยม ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนบ้านครัว ไม่ว่าจะเกิดเหตุอะไรเข้ามา เช่น ประกาศจากการไฟฟ้าฯ, เจ้าหน้าที่พยาบาลจะเข้ามาทำงานในชุมชน ก็จะต้องมาหาที่บ้านนี้ เวลาเกิดเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ไฟไหม้ ก็จะมีคนโทรแจ้งเข้ามา เราก็จะรู้ว่าเกิดเหตุการณ์แน่นอน ใครที่อยู่บ้านหรือบริเวณนั้นก็จะเป็นผู้ตัดสินใจออกเสียงตามสายไป แต่ทุกคนก็ต้องวิ่งไปที่จุดที่เกิดเหตุการณ์ ไปดูว่าเกิดจากอะไร หรือไม่ก็กรณีมีคนตาย ก็จะประกาศว่าคนนี้ตาย ใครเป็นลูกเป็นหลาน เป็นญาติพี่น้อง

บอร์ดประกาศของมัสยิด

ก็จะแปะกันแบบเอาตามสะดวก ไม่ว่าจะเป็นโปสเตอร์ให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ การสาธารณสุข โรคระบาด โรคไข้เลือดออก ไข้หวัดนก โรคเอดส์ แม้กระทั่งเด็กอายุครบเข้าโรงเรียน อายุครบต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร เป็นต้น

วิทยุสื่อสาร

วิทยุสื่อสารที่ใช้กันอยู่ก็มีประมาณ 20 กว่าตัว ซึ่งจะใช้กันภายในระหว่างกรรมการชุมชน, อปพร. และอาสาสมัคร เมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญก็จะสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว (สมใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

4.2.4 การสื่อสารระหว่างชาวชุมชนบ้านครัวที่เป็นไทยมุสลิม ไทยเชื้อสายจีน และไทยอีสาน

ในอดีตชาวชุมชนบ้านครัวจะมีแต่คนเป็นมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการสื่อสารจึงมีลักษณะเดียวกัน คือ เป็นการสื่อสารระหว่างมุสลิมด้วยกัน ปัจจุบันชาวชุมชนบ้านครัวจะประกอบด้วย 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มคนมุสลิม และคนที่นับถือศาสนาอื่น (จีน, อีสาน)

4.2.4.1 การสื่อสารของกลุ่มคนมุสลิม

รูปแบบการสื่อสารของคนกลุ่มนี้จะมีสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญนั่นคือ อิหม่าม ผู้เป็นแกนนำทางศาสนา จะเป็นผู้ส่งสาร (sender) กระจายข่าวสารไปสู่กลุ่มคนมุสลิม (ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน พ่อค้าแม่ค้า ผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้ชายที่ประกอบอาชีพรับจ้างภายในชุมชน) ซึ่งเป็นผู้รับสาร (receiver) โดยเนื้อหาสาร (message) นั้นจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการได้ถามสารทุกข์สุกดิบ ความเป็นอยู่ของคนมุสลิมโดยใช้ช่องทางการสื่อสาร (channel) ที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์โดยการพบปะพูดคุยแต่ละบ้านในช่วงเวลาสายและช่วงเย็น และในยามที่มีการละหมาด (นมาซ) ของทุกวัน ซึ่งช่วงเวลาที่ไปละหมาดกันมากที่สุดคือตอนพลบค่ำถึง 2 ทุ่ม เนื่องจากเป็นเวลาเลิกงานเสร็จสิ้นภารกิจประจำวัน ส่วนวันที่มีผู้คนคับคั่ง คือ วันศุกร์และวันอาทิตย์ โดยเฉพาะวันศุกร์ช่วงบ่ายจะเป็นวันที่มีการละหมาดพร้อมกัน (โศจิวัจน์ บุญประดิษฐ์ และคณะ, 2547:88) จึงเป็นการสื่อสารผ่านกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งมีลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีการพูดคุยในระดับกลุ่ม

4.2.4.2 การสื่อสารของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอื่น

สำหรับการสื่อสารของคนกลุ่มนี้ สื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสาร คือ คณะกรรมการชุมชน ดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งวิธีการสื่อสารของคณะกรรมการชุมชนจะผ่านช่องทางโดยการประกาศตามเสียงตามสาย เพื่อแจ้งกิจกรรมและขอความร่วมมือ และจะมีการพบปะรายบุคคลสำหรับการสื่อสารระหว่างคนไทยมุสลิมกับคนไทยเชื้อสายจีนและกับคนไทยอีสานนั้น จะเข้าไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ แต่ก็จะมีปัญหาหากมีการสื่อสารกันเฉพาะพูดคุยทักทายธรรมดาเมื่อพบกัน ส่วนการสื่อสารระหว่างคนไทยมุสลิมกับไทยอีสานนั้นเป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน เพราะคนไทยอีสานมาเช่าบ้านของไทยมุสลิมอยู่และส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกชุมชนจึงไม่ค่อยมีเวลาพบปะสังสรรค์กับคนไทยมุสลิมมากนัก ส่วนมากจะเป็นการพบปะกันเองในหมู่คนอีสานด้วยกัน และมักใช้ภาษาถิ่นภายในครอบครัวและกับคนอีสานด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านครัวปัจจุบันจะประกอบด้วยกลุ่มคนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างก็มีประวัติความเป็นมา แบบแผนการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ในชุมชนอย่างสงบสุขไม่มีปัญหาระหว่างกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชุมชน และโดยการบริหารจัดการของคณะกรรมการชุมชน

“ปัญหาระหว่างชาวชุมชนที่ต่างศาสนา

คนดั้งเดิมของชุมชนบ้านครัวส่วนใหญ่เป็นมุสลิม เขาก็จะเข้าบ้านและเข้านอนเร็วเพื่อเตรียมตัวตื่นขึ้นมาทำพิธีละหมาดตอนตีห้าของเช้าวันรุ่งขึ้น ฉะนั้นแต่ก่อนก็จะไม่มีปัญหาอะไร พอมาตอนหลังที่บ้านเรือนถูกทำให้เป็นบ้านเช่าเป็นบางส่วน ก็จะมีคนอีสานเข้ามา บางทีกลางคืนก็เปิดเพลงเสียงดังกระหึ่ม ไม่ว่าจะได้เครื่องเสียงมาใหม่หรือกินเหล้าถึงตีหนึ่งตีสองแล้วต้องเปิดเพลงเสียงดังไป

พร้อมกันด้วย เราก็ต้องไปขอร้อง พุดดีๆ กับเขาว่าถ้าจะเปิดก็ให้เปิดสำหรับฟังคนเดียว แต่เราก็จะอนุญาตให้เขา 2 วันสำคัญเทศกาลใหญ่ของคนไทย นั่นคือวันปีใหม่ กับวันสงกรานต์ จะจัดงาน จะเล่น จะเปิดเพลงเสียงดังไปจนถึงสว่างเลยก็ได้ เราจะประกาศให้ชาวบ้านในชุมชนรู้เลย เราขอให้เขาเลย แต่ถ้าโดยปกติก็จะมี 3 ทุ่มไปแล้วนี่ก็จะไม่ได้ยินเสียงดนตรีดังๆ แล้ว โดยที่เราอาศัยการขอร้องและการประชาสัมพันธ์ โดยอาศัยหลักที่ว่าให้ทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันโดยสบาย ไม่มีความขัดแย้งกันถึงแม้ว่าต่างศาสนา ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม” (สัมฤทธิ์ ลิขันธ์บุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

“ในอดีตคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นคนมุสลิม มีความเกี่ยวข้องเป็นพี่น้องกัน พอตอนหลังก็มีคนกลุ่มอื่นเข้ามา ก็ไม่ได้มีความขัดแย้งกันชัดเจน อาจจะมีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย เช่น คนอิสานกินเหล้าเมาเสียงดัง แต่ตอนหลังก็เคลียร์ก็คุยกันได้ ปัจจุบันในชุมชนมีคนหลากหลายก็ต้องระมัดระวังกันมากขึ้น ก็ต้องแย่งกันกินแย่งกันใช้ แย่งกันทำมาหากิน มันก็เปลี่ยนไปตามยุค ยุคหลังก็มีเรื่องยาเสพติดเข้ามา แต่ไม่ว่าจะเป็นป้าใจซึ่งเป็นผู้ใหญ่ของชุมชนเป็นคนออกไปเตือนหรือคนอื่นออกไปเตือน เขาก็ลืมนแล้วแต่เชื่อฟังกันทั้งสิ้น สังคมที่นี้คืออย่างก็มีการเคารพผู้ใหญ่ เชื่อในระบบอาวุโส ไม่มีการทะเลาะกัน” (สมใจ เนืองนิม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

“คนในนี้ล้วนแต่รัก ผูกพันกับชุมชนเหมือนเดิม แต่ก่อนอิสานไม่ค่อยมี ก็จะมีคนจีนและมุสลิมทำผ้าด้วยกัน คนจีนทำผ้าด้าย เราก็จะทำผ้าไหม คนจีนที่ทำผ้าไหมก็มี ก็ทำร่วมกันได้ อยู่กันมานานเหมือนเป็นคนบ้านเดียวกัน

คนอิสานที่เข้ามาอยู่ภายหลังก็ล้วนแต่รักและให้ความร่วมมือกับชุมชนอย่างดี ตอนนี้นักอิสานไม่ใช่จะขายแต่ส้มตำ ปลา ร้า ให้แต่คนอิสานด้วยกันกินนะ คนบ้านครัวก็จะกินข้าวเหนียวไก่ย่าง ก็เราก็จะบอกเขาว่ามาอยู่ตรงนี้ถ้าจะให้หากินอยู่ด้วยกันได้ ไก่ก็ต้องเป็นไก่อิสลาม แล้ววิธีล้างเราก็จะสอนเขา แล้วเขาจะเชื่อและทำตามเรา กุ้ง หอย ปู ปลา ความสะอาด เขาก็จะตามคนมุสลิมก็อยู่กันได้ บางทีก็แซวกันว่าบ้านครัวที่อยู่นี้กลายเป็นบ้านครัวอิสานกันหมดแล้ว กินหมดเลยส้มตำ วันไหนไม่ได้กินก็เหมือนขาดอะไรไป แต่ถ้าเป็นกิจกรรมทางศาสนา เช่น มีแจกผลไม้ ทำบุญ ไม่ใช่มีแต่มุสลิมที่มาร่วมงานนะ แต่คนอิสานนี่จึงลูกจูงหลานมาเลย ทางเราก็จะสั่งถุงพลาสติกไว้ใส่ของแจกไว้เลย 300 ใบประมาณนี้” (สมใจ และ ศิริศักดิ์ เนืองนิม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

4.2.5 การสื่อสารผ่านกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่กระบวนการผลิตผ้าไหม

จากผลการวิจัยพบว่าการศึกษาการสื่อสารของชุมชนบ้านคร้วนั้น นอกจากจะศึกษาผ่านกระบวนการผลิต ผ้าไหมแล้ว ยังสามารถศึกษาผ่านกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนบ้านคร้วโดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อเช่น

4.2.5.1 กิจกรรมที่โดดเด่นเกี่ยวกับการรวมตัวและความสามัคคีคือ กรณีพิพาทระหว่างชุมชนบ้านคร้วกับการทางพิเศษแห่งประเทศไทย หรือต่อต้านการตัดทางด่วนผ่านบริเวณมัสยิดและสุสาน ทางชุมชนได้ใช้กลยุทธ์การสื่อสารทั้งภายในชุมชน ได้แก่ การรวมคนในชุมชนโดยใช้ศาสนาอิสลามเป็นหลักสำคัญในการรวมคนในชุมชนให้เป็นหนึ่ง ต้องมีการประชุมกลุ่มแกนนำ การใช้สื่อเฉพาะกิจ เช่น ใบปลิว ป้ายผ้า และกลยุทธ์การสื่อสารภายนอกชุมชน ได้แก่ การใช้สื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวสารของชุมชนให้เป็นประเด็นข่าวในระดับประเทศ ซึ่งนับว่าชาวชุมชนทำได้สำเร็จในระดับหนึ่ง (โศจิวัจน์ บุญประดิษฐ์, 2543 : 122-123)

“วิธีการสื่อสารกับบุคคล, องค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชน

สำหรับบุคคลภายนอกในภายหลังก็รู้จักชุมชนบ้านคร้วและข่าวสารของชุมชนบ้านคร้วผ่านสื่อมวลชน เนื่องจากกรณีทางด่วน การรวมตัวกันต่อสู้ เขาก็จะมองว่าคนชุมชนบ้านคร้วเห็นแก่ตัว จะมีคนนำความเจริญมาให้ จะช่วยทำให้รุดหายคิด ช่วยระบายนการจราจร แต่ทำไมเราถึงไม่เอา เหตุผลของเราก็คือเราต้องต่อสู้เพื่อความถูกต้อง เราสามารถพิสูจน์ได้ ที่เรารู้ก็เพื่อ 1. เพื่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นอันดับหนึ่ง แต่สิ่งที่เขาก็คือเขาจะเอาทางด่วนมาตัดผ่านสุสาน ร้อมมัสยิด เราเลยต้องสู้ตาย ผมนี้ขอสู้เป็นชีวิตแรกเลย เพราะว่าศาสนสถานนี้เป็นเจตจำนงของคนที่น่าเชื่อถือในศาสนานั้น เขาต้องการสิ่งนี้ เป็นที่สถิตของพระผู้เป็นเจ้า เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ฉะนั้นการที่จะมารื้อหรือย้ายไปให้เหลือแต่ตัวชุมชน แล้วเราจะเอาที่ไหนสักการะ เราก็เลยสู้ไม่ถอย” (สัมฤทธิ์ สิชันธบุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

4.2.5.2 การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย คือ ชาวชุมชนทุกคน ผู้ขาย ผู้เสพ รูปแบบของการสื่อสารได้แก่ การประชุมคณะกรรมการชุมชน เสียงตามสาย และสื่อบุคคล (ดักเตือนโดยตรง)

“การติดต่อสื่อสารระหว่างอิหม่ามกับชาวชุมชนในปัจจุบัน

ตอนนี้ผมมีนโยบายของผมโดยตรงคือจะมีคณะกรรมการทำงาน 12 คน และแต่ละคนก็จะประจำแต่ละซอย เราก็จะให้ช่วยดูแลแต่ละซอยไป ครอบคลุมไหนถ้าอยู่กันอย่างผิดทำนองคลองธรรม (อยู่ก่อนแต่ง) เราก็จะทำการแต่งให้ แล้วถ้าผู้ใดคิดยาเสพติดเราก็จะดักเตือน ถ้าไม่ยอม ไม่ฟัง เราก็จะไม่ไปมาหาสู่เขา ไม่ว่าเขาจะทำบุญ มีคนตาย เราก็จะไม่มาหาสู่เขา แต่จะให้เราทำกันเอง จนสุดท้ายเลยเราก็จะคัดเขาออกจากชุมชน และนี่ที่ผมกำลังจะขอความเห็นจากกรรมการอยู่ เรื่องพวกนี้ก็จะเป็นเรื่อง

ส่วนใหญ่ที่ทำให้หิหม่ามได้ติดต่อสื่อสารกับชาวชุมชน” (สมนึก จิตหยาตสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

ทางชุมชนต้องจัดให้มีการรณรงค์เรื่องยาเสพติด หลักศีลธรรมและจริยธรรมควบคู่กันไป เพราะว่าเด็กในปัจจุบันห่างไกลเรื่องจริยธรรมมาก อย่างบางครอบครัวในชุมชนก็จะปล่อยลูกมาก ไม่สนใจ เราก็จะพาเด็กเข้ามาเกาะกลุ่มกันเพื่อความสะดวกในการปลูกฝังและดูแล (ศิริศักดิ์ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

4.2.5.3 การป้องกันอัคคีภัย กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารก็คือชาวชุมชนทุกคน โดยใช้ช่องทางการสื่อสารคือเสียงตามสายเพื่อรวมตัวกัน

“บทบาทของหิหม่ามกับผู้นำชุมชนบ้านครัว

ช่วงนี้มีเยอะมากเลย คือทุกอย่างจะประสบความสำเร็จได้ก็จากหิหม่าม ชุมชน ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนดั้งเดิมจะให้ความร่วมมือมาก การทำอะไรเราทำกันด้วยความร่วมมือซึ่งกันและกัน ไม่มีใครบอกว่างานของฉันหนักของท่านเบา จะไม่มีเกี่ยงกัน ยกตัวอย่างเรื่องที่ประสบความสำเร็จ คือ เวลาเกิดเพลิงไหม้ที่นี่เราจะไม่เคยหนีไฟ เราจะวิ่งเข้าหาไฟและดับไฟด้วยตัวเองก่อน และจะไม่มีเพลิงลุกลามนี้หมายถึงความร่วมมือร่วมใจของชาวชุมชนบ้านครัวมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา” (สมนึก จิตหยาตสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

4.3 การสื่อสารระหว่างชาวชุมชนบ้านครัวกับบุคคล/สังคมภายนอก ในอดีตและปัจจุบัน

4.3.1 การสื่อสารระหว่างชาวชุมชนบ้านครัวกับบุคคล/สังคมภายนอก ในอดีต

ในอดีตนั้นชุมชนบ้านครัวเป็นสังคมแบบปิด และอาชีพหลักของแทบทุกครัวเรือนคือการทำธุรกิจผ้าไหม ดังนั้นการสื่อสารกับบุคคล/สังคมภายนอก ซึ่งได้แก่

4.3.1.1 การสื่อสารกับแหล่งไหมดิบ

ในอดีตแหล่งไหมดิบได้แก่ทางอีสาน และประเทศเขมร โดยผู้ประกอบการหรือตัวแทนจะไปติดต่อซื้อไหมดิบจากแหล่งโดยตรง จึงเป็นการสื่อสารโดยตรงระหว่างบุคคล

“การติดต่อสื่อสารกับแหล่งวัตถุดิบ

เราจะสั่งไหมมาจากทางเพชรบูรณ์, อุตรธานี และจีน โดยคุณวรรณิและคุณนิพนธ์เป็นผู้สั่งตั้งจากบริษัทไหมที่แม่เคยซื้อสมัยก่อน ก็จะเป็นเจ้าประจำกัน” (วรรณิ มนุทัศน์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

4.3.1.2 การสื่อสารกับจิม ทอมป์สัน

การสื่อสารระหว่างจิม ทอมป์สัน กับชาวชุมชนบ้านครัวที่ทำธุรกิจผ้าไหม จึงมีทั้งการสื่อสารกับเจ้าของกิจการ (เป็นส่วนใหญ่) ในเรื่องของการติดต่อว่าจ้างให้ทอผ้าไหมส่งให้กับบริษัท จิม

ทอมป์สัน ซึ่งเป็นการติดต่อสื่อสารโดยตรงอย่างเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง แต่ในเรื่องของการกำหนดรายละเอียดและสีของผ้า นั้น จะเป็นการสื่อสารทางเดียวแบบเป็นทางการเพราะเจ้าของกิจการจะต้องสั่งให้คนทอทำตามที่จิม ทอมป์สัน ต้องการเท่านั้น แต่มีบางครั้งที่จิม ทอมป์สัน จะมีการสื่อสารโดยตรงกับคนย้อมสีและคนทอ (เป็นส่วนน้อย) และเป็นการสื่อสารทางเดียวอย่างเป็นทางการ คือเป็นการสั่งจากจิม ทอมป์สัน

“ทุกคนในบ้านครัวที่ทำผ้าไหมกับจิม จะมีหุ้นอยู่ในบริษัทจิม ทอมป์สัน จิมจะเข้ามาด้วยตัวเอง สั่งลาย สั่งสี เขามีล้ามมาด้วย ชื่อคุณนาท” (วรรณิ มนุทัศน์, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2548)

“การทำกิจการผ้าไหมของชุมชนบ้านครัว

ยุคที่รุ่งเรืองที่สุดก็คือยุคที่จิม ทอมป์สันเข้ามา เศรษฐกิจของชาวชุมชนบ้านครัวแต่ละบ้าน จดว่าดีมากถึงขั้นขึ้นเศรษฐกิจเลยก็ได้ ไม่ต้องออกไปหาเงินก็ไม่อดตาย เพราะเวลานายจิม (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “นายห้าง”) จะเป็นคนป้อนงานให้เรื่อยๆ นายจิมจะเป็นคนออกแบบลาย คัดสีผ้า เข้ามาดูแลทุกขั้นตอนตั้งแต่การย้อม ซึ่งบ้านของจิม ทอมป์สัน จะอยู่อีกฝั่งของคลองแสนแสบตรงกันข้ามกับชุมชนบ้านครัวที่ทอผ้า โดยสามารถเดินข้ามสะพานไม้หรือพายเรือไปมาข้ามคลองได้ ทุกคนในชุมชนบ้านครัวก็จะรักเขา

จิมต้องเข้ามาตรวจงานทุกเช้า ต้องเดินข้ามฝั่งมา นอกจากเรื่องให้คำปรึกษาด้านการผลิต การให้อาชีพ แล้วจิมยังช่วยเหลือคนในชุมชนแทบทุกเรื่อง หาตลาดให้เลย เราแค่ทำส่งเขาอย่างเดียว วัตถุดิบก็เอามาจากจิมทุกอย่าง เราเองไม่ต้องลงทุน เวลาไปเอามาทางจิมก็จะจดเอาไว้ว่าเอามา พอเราทำทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จก็เอาไปส่ง เขาก็จะตัดจากยอดที่ขายได้โดยที่เราไม่ต้องยุ่ง

จิม สามารถพูดไทยได้นิดหน่อย แต่เขาจะมีล้ามมา ตอนนั้นมีคุณสุรินทร์ คุณนาท(ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว) แต่ทุกวันนี้เรายังผูกพันกันอยู่ ถ้าเรามีกิจกรรมที่เขาช่วยเหลือได้เขาก็จะช่วยตลอด เวลาจิมเข้าไปตามบ้าน จิมจะพูดคุยกับทั้งเจ้าของกิจการ คนทอ ลูกจ้าง โดยดูรายละเอียดแม้กระทั่งการย้อม” (สมใจ เนื่องนิยม, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2548)

4.3.1.3 การสื่อสารกับผู้บริโภค (ตลาดผ้าไหม)

ในอดีตนั้นคนในบ้านครัวทอผ้าไหมเป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนแทบทุกบ้าน ผ้าไหมที่ทอได้มีทั้งที่เอาไว้ใช้ในชุมชนและนำออกไปจำหน่ายต่างจังหวัด เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย พิจิตร (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2532:59)

จนต่อมาเมื่อจิม ทอมป์สัน เข้ามาทำธุรกิจผ้าไหมกับชาวบ้านครัว ตลาดผ้าไหมของชุมชนบ้านครัวจึงเปลี่ยนไปโดยจิม ทอมป์สัน ตั้งบริษัทรับซื้อผ้าไหมจากชาวบ้านทั้งหมดและนำไปขายใน

นามของผ้าไหมจิม ทอมป์สัน จนกระทั่งการทอส่งให้บริษัทของจิม ทอมป์สัน ได้ยุติลงหลังจิม ทอมป์สัน หายไป และทางบริษัทฯ เลิกสั่งซื้อผ้าไหมจากชาวบ้าน

แต่ในระยะก่อนที่จิม ทอมป์สันจะเข้ามา เจ้าของกิจการบางรายก็จะมีร้านขายผ้าไหมที่เป็นคนกลางรับผ้าไหมของบ้านครัวเป็นประจำ เช่น บ้านของคุณยามิระ จิตหยาดสุวรรณ ซึ่งมีกิจการทอผ้าใหญ่โตมากในอดีต

ที่ทำส่งลูกค้าหลักก็คือร้านของจอมพลสฤษดิ์ ที่ถนนพัฒนาพงษ์ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์จะนำไปขายให้บริษัทที่ทำเฟอร์นิเจอร์ที่ทำโซฟาประทับให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เขาก็จะให้ไปส่งที่ถนนหลานหลวง แล้วก็ยังสั่งผ้าไหมไปทำพวกผ้า幔และทำเฟอร์นิเจอร์อื่นๆ อีก ก่อนที่จะทำกิจการกับจอมพลสฤษดิ์ท่านก็จะส่งคนมาดู เพราะแต่ก่อนชุมชนบ้านครัวมีชื่อเสียงด้านผ้าไหมมาก

ส่วนที่รายอื่นเขาไปขายแถบชานเมืองกัน ของคุณยามิระไม่ต้องเลยเพราะว่าทำส่งลูกค้าประจำอยู่แล้ว (ยามิระ จิตหยาดสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2548)

สำหรับในอดีตนั้นชุมชนบ้านครัวไม่มีการสื่อสารกับสื่อมวลชนหรือหน่วยงานภาครัฐ

4.3.2 การสื่อสารระหว่างชุมชนบ้านครัวกับบุคคล/ สังคมภายนอกในปัจจุบัน

จากการนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการสำหรับงานวิจัยนี้กำหนดให้ปัจจุบัน หมายถึง ช่วงเวลาตั้งแต่จิม ทอมป์สัน หายไป (พ.ศ.2511) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2548) ซึ่งสถานการณ์การทำธุรกิจผ้าไหมของชุมชนบ้านครัวซบเซาลงมาก ดังนั้นการสื่อสารระหว่างชุมชนบ้านครัวกับบุคคล/ สังคมภายนอกจึงเปลี่ยนแปลงไปมากจากอดีต โดยการสื่อสารที่เกี่ยวกับธุรกิจผ้าไหมในปัจจุบันจะมีเพียงส่วนน้อย ได้แก่ การสื่อสารกับสื่อมวลชนเกี่ยวกับเรื่องผ้าไหม และหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการนำผ้าไหมไปแสดงตามงาน OTOP เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการสื่อสารกับชุมชนอื่นๆ ภายนอก สื่อมวลชน และหน่วยงานภาครัฐ

การสื่อสารระหว่างชุมชนกับภายนอกในปัจจุบัน ได้แก่ การสื่อสารระหว่างชุมชนบ้านครัวเหนือกับชุมชนบ้านครัวใต้ และชุมชนบ้านครัวตะวันตก ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ก็ยังมี การสื่อสารระหว่างชุมชนบ้านครัวเหนือกับชุมชนอื่นๆ เช่น ชุมชนกิ่งเพชร ชุมชนชอยสมประสงค์ 5 เป็นต้น รวมทั้งมีการสื่อสารกับสำนักงานเขตราชเทวี, การเคหะแห่งชาติ และสื่อมวลชน แต่จะเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับกิจการกลุ่มต่างๆ ของชุมชนนอกเหนือจากเรื่องของธุรกิจผ้าไหมซึ่งลดบทบาทความสำคัญลงมาก

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านครัวเหนือกับชุมชนบ้านครัวตะวันตก ชุมชนบ้านครัวใต้ และชุมชนอื่นๆ ใกล้เคียงนั้น อีหม่ามคนปัจจุบัน กล่าวว่า “กิจกรรมที่ทำให้ชาวชุมชนต่างๆ ได้มาพบปะสื่อสารกัน มีทั้งกิจกรรมทางศาสนา, กิจกรรมกีฬา, กิจกรรมสาธารณประโยชน์ การ

ติดต่อกันใช้ทั้ง เสียงตามสาย บัตรเชิญ และโทรศัพท์” (สมนึก จิตหยาตสุวรรณ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2548)

ในชุมชนบ้านครัวจะมีกลุ่มทางสังคมที่สำคัญและมีบทบาทต่อกิจกรรมของชุมชน คือ คณะกรรมการชุมชน ซึ่งจะเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานเขตฯ การเคหะแห่งชาติ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน ส่วนการติดต่อกับเรื่องผ้าไหมนั้นจะมีน้อยมาก จะมีก็เป็นเรื่องขอให้เจ้าของกิจการนำผ้าไหมไปแสดงและจำหน่ายในงานแสดงสินค้า OTOP เป็นต้น

ในการติดต่อกับหน่วยงานราชการต่างๆ นั้น คณะกรรมการชุมชนจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้าน เช่น ชาวบ้านต้องการให้มีการสร้างสะพานข้ามคลอง คณะกรรมการฯ ก็จะต้องประชุมกัน แล้วทำเรื่องไปยังสำนักงานประมาณเพื่อขอเงินที่จะนำมาสร้างสะพาน โดยใช้งบประมาณจังหวัดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัด (สส.) ดังนั้นประธานคณะกรรมการชุมชนจะต้องทำหนังสือถึง สส. และผู้อำนวยการเขตฯ ด้วย แต่ในทางปฏิบัติ คณะกรรมการฯ ก็จะต้องสอบถามเป็นการส่วนตัวจาก สส. ก่อน แล้วจึงทำเรื่องอย่างเป็นทางการ

ในกรณีที่หน่วยราชการหรือหน่วยงานเอกชนภายนอกจะเข้าไปในชุมชน ก็จะต้องติดต่อผ่านกรรมการชุมชนก่อน เพื่อให้กรรมการฯ ไปชี้แจงและทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

นายสัมฤทธิ์ ประธานกรรมการชุมชนบ้านครัวเหนือ กล่าวว่า “รับตำแหน่งประธานกรรมการชุมชนฯ มา 15 ปีแล้ว อยากรู้แต่ก็ยังไม่รู้ เพราะไม่มีคนอื่นที่เหมาะสมมารับเป็นต่อ ผมรับราชการ (กรมส่งเสริมสหกรณ์) จึงรู้ระบบราชการ สามารถประสานงานกับทางราชการและหน่วยงานอื่นๆ ได้ดี รู้ว่าเวลาจะของบประมาณต้องทำอะไร มีระบบและขั้นตอนในการอนุมัติอย่างไร ก่อนนำหนังสือไปมอบให้ทางราชการก็จะโทรติดต่อกับ สส., สก. ว่ามีงบไหม

การสื่อสารกับชุมชนอื่นๆ ภายนอก จะเป็นเรื่องของการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น งานประเพณีระหว่างชุมชนบ้านครัวกับชุมชนพญาไท การแข่งขันกีฬาต้านยาเสพติด ก็จะมีการประชุมร่วมกัน” (สัมฤทธิ์ สิชันทรบุตร, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

ส่วนการสื่อสารระหว่างชุมชนกับสื่อมวลชนนั้น สื่อมวลชนจะเป็นฝ่ายติดต่อเข้ามา เช่น นิตยสารเข้ามาขอสัมภาษณ์ และรายการโทรทัศน์เข้ามาขอถ่ายทำเกี่ยวกับเรื่องผ้าไหมบ้านครัว

ดังนั้นการสื่อสารของชุมชนบ้านครัวกับภายนอกในปัจจุบัน จึงเน้นการติดต่อสื่อสารผ่านคณะกรรมการชุมชนบ้านครัวโดยวิธีที่หลากหลาย ตั้งแต่การพูดคุยโดยตรงอย่างไม่เป็นทางการ การติดต่อทางโทรศัพท์ การประชุม และการใช้จดหมายอย่างเป็นทางการ